

# Framing van Erdoğan in de Nederlandse media

Hoe Erdoğan tussen 2001 en 2016 in de *Volkskrant* en  
de *Telegraaf* is geframed

Naam: Nena Verhoef  
Studentnummer: 432721

Begeleider: Dr. Chris Aalberts  
Tweede lezer: Dr. Marc Verboord

Master Media Studies - Media & Journalistiek  
Erasmus School of History, Culture and Communication  
Erasmus University Rotterdam

Master's Thesis  
*Juni 2017*

## ABSTRACT

In 2001 werd de Turkse *Adalet ve Kalkınma Partisi* (AKP) opgericht onder leiding van Recep Tayyip Erdoğan. De partij won in 2002 de parlementsverkiezingen en is ook nu nog steeds de grootste partij, met Erdoğan als de president van Turkije. Toen op 15 juli 2016 de coup poging plaatsvond, steeg de media-aandacht voor Erdoğan in Nederland. Dit kwam onder andere door de zuiveringen die hij na de coup doorvoerde, die ook in Nederland merkbaar waren. Soortgelijke grote gebeurtenissen hebben naar verwachting invloed op hoe er in de media wordt berichtgegeven over de Turkse president. Aangezien de media weer invloed hebben op hoe het publiek over Erdoğan denkt, wat uiteindelijk ook weerslag heeft op de politiek, is er onderzoek gedaan naar hoe er wordt berichtgegeven over Erdoğan in Nederlandse kranten.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt: Hoe wordt Erdoğan in de periode van 2001 tot en met 2016 geframed in de *Volkskrant* en de *Telegraaf*? Daarnaast zijn er ook twee deelvragen geformuleerd die ingaan op in hoeverre de frames zijn veranderd door de tijd heen en of de frames in de kranten van elkaar verschillen. Om dit te onderzoeken is er een kwalitatieve inhoudsanalyse uitgevoerd op basis van 78 artikelen. De resultaten van de analyse laten zien dat er vier frames zichtbaar zijn in de berichtgeving over Erdoğan: het populariteits-, machtsbelustheids-, strategie- en islamitische doelenframe. Deze omschrijven hoe Erdoğan zeer populair is bij het volk, hoe hij zijn greep naar macht alsmaar vergroot, hoe hij strategisch te werk gaat binnen de Turkse politiek en hoe hij zijn islamitische plannen zou willen doorvoeren in samenleving.

Wat betreft de veranderingen door de tijd heen, is er een verschuiving in de toon zichtbaar waarmee de frames tot uiting komen. Voor de frames geldt dat ze naarmate de tijd volgt, de toon steeds negatiever worden, met uitzondering van het populariteitsframe. Daarnaast blijkt dat de *Telegraaf* iets kritischer is over het islamitische geloof van Erdoğan dan de *Volkskrant*.

**KEYWORDS:** Erdogan, Framing, Turkije, Nieuwsmedia, Inhoudsanalyse

## Voorwoord

Dit is, als het goed is, de derde en laatste scriptie die ik schrijf. Daarmee is het ook wel de zwaarste geweest, wat natuurlijk ook wel een beetje te verwachten was. Toen ik vorig jaar bezig was met mijn pre-master scriptie, zag ik al enorme verschillen met wat ik moest inleveren op het HBO. Dit jaar ervaarde ik weer hetzelfde: de pre-master scriptie is totaal niet te vergelijken met wat er nu van me verwacht wordt. Pittig, maar wel erg leuk.

Zowel de pre-master als de master Media & Journalistiek zelf zijn me erg goed bevallen. Toen ik de studie International Media & Entertainment Management had afgesloten, was ik eigenlijk niet tevreden. Ik had het idee dat ik nog niet het optimale uit mijn studie had gehaald. Nu, na twee jaar op de Erasmus Universiteit Rotterdam, kan ik wel zeggen dat ik het idee heb dat ik ontzettend veel heb geleerd. Daarnaast heeft de studie ook mijn interesse voor politiek opgewekt. Daarom dat ik hierna ook nog één uitdaging aan ga, een uitwisseling in Boedapest. Daar krijg ik de mogelijkheid om me meer hierop te focussen en ook vakken te volgen die aansluiten op wat ik met deze scriptie heb onderzocht.

Ik wil graag Chris Aalberts bedanken voor zijn begeleiding tijdens mijn afstudeerproces. Al stuurde ik midden in de nacht nog een mailtje, elke keer weer kon ik binnen een uur een reactie verwachten. Zijn feedback was altijd duidelijk en heeft me heel erg geholpen. Een hele prettige samenwerking dus. Daarnaast wil ik Melissa van Es bedanken, voor het organiseren van een wekenlang durende studieclub waar ik elke dag bij mocht aansluiten. Hierdoor waren de lange dagen achter mijn laptop een stuk dragelijker.

Nena Verhoef

Juni, 2017

# Inhoudsopgave

Abstract

Voorwoord

|                                                                     |    |
|---------------------------------------------------------------------|----|
| Afkortingen.....                                                    | 5  |
| 1. Inleiding.....                                                   | 6  |
| 1.1. Aanleiding.....                                                | 6  |
| 1.2. Probleemstelling en onderzoeksvraag.....                       | 7  |
| 1.3. Relevantie.....                                                | 8  |
| 1.4. Opzet onderzoeksverslag.....                                   | 9  |
| 2. Theoretisch kader.....                                           | 10 |
| 2.1. Framing.....                                                   | 10 |
| 2.1.1. Het concept framing.....                                     | 10 |
| 2.1.2. De locaties van frames in het communicatieproces.....        | 12 |
| 2.1.3. Het frameproces: het ontstaan en de gevolgen van frames..... | 13 |
| 2.1.4. Het onderzoeken van frames.....                              | 15 |
| 2.2. Soorten frames.....                                            | 16 |
| 2.3. Mogelijke thema's.....                                         | 18 |
| 2.3.1. Islam.....                                                   | 18 |
| 2.3.2. Oriëntalisme.....                                            | 20 |
| 2.3.3. Autoritair gedrag.....                                       | 21 |
| 2.4. Conclusie.....                                                 | 23 |
| 3. Methodiek.....                                                   | 25 |
| 3.1. Onderzoeksmethode.....                                         | 25 |
| 3.2. Dataverzameling.....                                           | 26 |
| 3.3. Richtinggevende concepten.....                                 | 27 |
| 3.4. Data analyse.....                                              | 28 |
| 3.5. Validiteit en betrouwbaarheid.....                             | 31 |
| 4. Resultaten.....                                                  | 32 |
| 4.1. Populariteitsframe.....                                        | 32 |
| 4.2. Machtsbelustheidsframe.....                                    | 38 |
| 4.3. Strategiefraam.....                                            | 44 |
| 4.4. Islamitische doelenframe.....                                  | 48 |
| 5. Conclusie en discussie.....                                      | 54 |

|                                                |    |
|------------------------------------------------|----|
| 5.1. Frames .....                              | 54 |
| 5.2. Veranderingen door de tijd .....          | 57 |
| 5.3. Verschillen Volkskrant en Telegraaf ..... | 58 |
| 5.5 Beperkingen en verder onderzoek .....      | 59 |
| Literatuurlijst .....                          | 61 |
| Bijlage A: Overzicht artikelen .....           | 67 |
| Bijlage B: Codeboom .....                      | 70 |

## Afkortingen

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi (Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling)

EU: Europese Unie

PKK: Partiya Karkerên Kurdistanê (Koerdische Arbeiderspartij)

ISIS: Islamitische Staat van Irak en Syrië

# 1. Inleiding

## 1.1. Aanleiding

Toen in 2001 de Turkse *Adalet ve Kalkınma Partisi* (AKP), ofwel de Partij voor Gerechtigheid en Ontwikkeling, werd opgezet door Recep Tayyip Erdoğan en Abdullah Gül, kon niemand weten hoe groot de invloed ervan zou zijn in de Turkse samenleving. De partij won in 2002 de verkiezingen en staat ook nu, anno 2017, nog steeds aan het roer. In de tussentijd heeft Erdoğan zich weten omhoog te werken tot de president van het land.

Een van de meest ingrijpende gebeurtenissen in deze periode is de coup poging geweest, die plaatsvond op 15 juli 2016. Op deze vrijdagavond deed een deel van het Turkse leger een poging tot een staatsgreep, die hun actie verantwoorde door te zeggen ze het deden om de mensenrechten en democratie te redden. Het land, en ook de wereld die toekeek, was een nacht lang in rep en roer. Uiteindelijk slaagde de coup niet, mede door de vele Erdoğan-aanhangers die na de oproep van de president de straat op gingen om te vechten. Deze hele gebeurtenis heeft zeker 265 mensen het leven gekost.

Mede door deze gebeurtenis was de Turkse president amper uit het Nederlandse nieuws weg te denken. Lagendijk (2016) schrijft in zijn boek over Erdoğan dat dit te maken heeft met het feit dat men geen greep op de man kan krijgen. Deze media-aandacht was in de periode direct na de coup poging erg groot. Dit heeft deels te maken door de wijzende vinger van de Turkse president naar Fethullah Gülen, wie hij als verantwoordelijke ziet voor de gebeurtenissen op 15 juli 2016. Als reactie daarop begon hij het zogenaamde zuiveringsproces, waarbij hij allerlei Gülen-aanhangers in hoge functies ontsloeg. Dit gold niet alleen voor die aanhangers uit Turkije, ook in Nederland waren de zuiveringen zichtbaar. De Nederlandse media pikten dit op en er verscheen steeds meer berichtgeving over het conflict tussen Erdoğan- en Gülen-aanhangers. Nu wonen er veel Turken in Nederland, maar dat de maatregelen van Erdoğan ook in Nederland voelbaar zouden zijn kwam onverwachts. Veel Turkse Nederlanders namen zelf de heft in handen wat betreft de zuiveringen. Lijsten met namen van Gülen-aanhangers in Nederland werden online gepubliceerd, wat er toe leidde dat veel van deze personen werden ontslagen. Ook werden kinderen massaal van scholen gehaald die werden omschreven als Gülen-scholen (Graafland, 2016). Het conflict wat dit veroorzaakte heeft vervolgens ook weer voor veel media-aandacht gezorgd.

Dit is niet de enige situatie geweest waarbij de invloed van Erdoğan ook in Nederland voelbaar was. Dat de persvrijheid in Turkije hard achteruit gaat, is al een tijdje duidelijk. Turkse journalisten worden ontslagen of opgepakt wanneer zij zich kritisch uiten over de president. Een ontwikkeling die veel Nederlanders tegenstaat, zeker omdat persvrijheid in Nederland hoog in vaandel staat. De mediastorm werd daarom al helemaal aangewakkerd toen er een Nederlandse

columniste, Ebru Umar (Turkse afkomst), door Erdoğan werd aangeklaagd omdat zij de president een 'dictator' had genoemd. Ook dit is een moment geweest waarbij men in Nederland realiseerde dat de invloed van Turkije op Nederland groter was dan verwacht.

Waar Erdoğan eerst nog werd gezien als een hervormer, wordt hij nu steeds meer aangesproken op zijn autocratische trekjes (Lagendijk, 2016). Dit blijkt ook uit de reacties vanuit Nederland op de mogelijke toetreding van Turkije tot de Europese Unie (EU). De PVV was sterk tegen de toetreding, terwijl grote partijen als de PvdA, VVD en CDA juist voor waren (Wilders, 2005). Nu, anno 2017, is deze verdeling wel anders. Geen enkele partij die de kwestie benoemt in hun verkiezingsprogramma, is volledig voor een directe toetreding. Zo zegt de SGP dat Turkije nooit lid kan worden. Een iets mildere PvdA stelt dat het alleen mogelijk is als het land aan de eisen voldoet (Moerman, 2017). Dit laat duidelijk zien hoe de meningen over de toetreding in de afgelopen jaren drastisch zijn veranderd.

De meningen binnen de politiek zijn gebaseerd op de feitelijke veranderingen in Turkije. Echter geldt voor de Nederlandse bevolking dat het de media zijn waar ze hun informatie vandaan halen. Waarschijnlijk heeft de berichtgeving die over Erdoğan is gepubliceerd daardoor ook hun beeld ten opzichte van hem veranderd. Onderzoek heeft immers aangetoond dat de media invloed hebben op de opinievorming van het publiek (De Vreese, 2005; Semetko & Valkenburg, 2000). In het geval van een discussie zoals die over de toetreding van Turkije, is de politiek afhankelijk van wat de burgers vinden en niet alleen van wat ze zelf feitelijk weten van de situatie. Zo hebben de media indirect invloed op de politiek (Entman, 1989). Wat er dus in de media over Erdoğan wordt gepubliceerd, heeft invloed op hoe de politiek met een soortgelijke kwestie als de toetreding om moet gaan.

## 1.2. Probleemstelling en onderzoeksvraag

Dit beeld dat het publiek ontvangt via de media wordt gevormd door journalisten die in hun werk dagelijks moeten bepalen wat ze wel en niet delen met de samenleving (Ruigrok & Van Atteveldt, 2007). Bij het produceren van een artikel over een gebeurtenis zoals de coup poging, worden allerlei afwegingen gemaakt over hoe de realiteit aan het publiek gepresenteerd wordt. In de Nederlandse media streeft men ernaar dit zo objectief mogelijk te doen, maar zelfs dan wordt er onbewust een invalshoek op het verhaal toegepast. Deze invalshoek kan ook wel omschreven worden als een frame (Gamson & Modigliani, 1989). Een frame zegt iets over de manier waarop een situatie of persoon wordt beschreven, zoals in dit geval Erdoğan en de veranderende relatie tussen Turkije en Nederland.



Een frame kan geïdentificeerd worden door te kijken naar welke aspecten van de realiteit worden benadrukt en welke aspecten juist worden weggelaten (Entman, 1993). Aangezien er verwacht wordt dat de vele gebeurtenissen in Turkije invloed hebben gehad op de manier waarop er over Erdoğan wordt geschreven in de Nederlandse media, is het interessant om te onderzoeken welke frames er zichtbaar zijn in de berichtgeving over de Turkse president. Deze frames hebben namelijk invloed op wat voor manier het publiek de informatie interpreteert (De Vreese, 2005), wat vervolgens weer bepaalt op wat voor manier ze met de informatie omgaan (Reese, Oscar & Grant, 2001). Dit heeft uiteindelijk zijn weerslag op de politiek, aangezien de politieke partijen weer rekening houden met wat er speelt bij de bevolking (Scheufele, 2000). Dit sluit aan bij het onderzoek van Entman (1989), die benoemt hoe frames in de media invloed hebben op de politiek. Daarom wordt in het huidige onderzoek de volgende vraag gesteld:

*Hoe wordt Erdoğan in de periode van 2001 tot en met 2016 geframed in de Volkskrant en de Telegraaf?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zijn ook de volgende deelvragen opgesteld:

1. *In hoeverre veranderen de frames in de periode van 2001 tot en met 2016?*
2. *In hoeverre verschillen de frames van de Volkskrant en Telegraaf van elkaar?*

Met deze vragen wordt er dus niet alleen gekeken welke frames er precies worden gebruikt, maar ook hoe deze door de tijd heen veranderen. Hiermee kan worden aangetoond of er een verschuiving te zien is in de manier waarop er over Erdoğan wordt geschreven, waarbij de evenementen en factoren die daar mogelijk invloed op hebben gehad besproken kunnen worden.

Daarnaast wordt er gekeken of er verschillen zichtbaar zijn tussen de berichtgeving van een kwaliteitskrant (*Volkskrant*) en een populaire krant (*Telegraaf*). Dit kan duidelijkheid scheppen over het mogelijk bestaan van een set van frames die gelden voor beide kranten, of dat er door de twee kranten andere frames worden uitgedragen en dus beide een andere invloed op het publiek kunnen hebben. Ook kan er hiermee ook aangetoond worden of er verschillen zijn in de opbouw van de frames.

### 1.3. Relevantie

Het nieuws is een belangrijke bron van informatie voor burgers. Het verschaft immers kennis over gebeurtenissen van over de hele wereld. Het is daarom logisch dat men nieuwsmedia gebruikt om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen Turkije. Vandaar dat het ook maatschappelijk relevant is om de zojuist omschreven onderzoeksvraag te stellen. Met name omdat eerder

onderzoek heeft aangetoond dat de media invloed hebben op de opinievorming van het publiek (De Vreese, 2005; Semetko & Valkenburg, 2000). Frames in de berichtgeving zorgen ervoor dat het publiek een situatie op een bepaalde manier interpreteert (De Vreese, 2005), wat op zijn beurt weer invloed heeft op het begrip van de situatie en hoe ermee wordt omgegaan door het publiek (Reese et al., 2001) en in de politiek (Entman, 1989; Scheufele, 2000). Het onderzoeken van hoe Nederlandse kranten Erdoğan framen is dus van belang aangezien het de gedachtegang en mening van de Nederlandse burgers beïnvloedt. Dit betekent dat het ook kan bijdragen aan hoe Nederlanders reageren op voorstellen zoals de mogelijke toetreding van Turkije tot de Europese Unie (EU) en de Turkije-deal, wat gaat over de vermindering van de illegale migratie naar Griekenland.

Verder draagt het onderzoek bij op wetenschappelijk vlak aangezien er in de literatuur nog weinig te vinden is over het framen van politieke leiders. Voorbeelden van eerder onderzoek in deze richting zijn het onderzoek naar de mate van positieve en negatieve berichtgeving over Barack Obama (Farnsworth & Lichter, 2013) en de portrettering van Chinese politieke leiders in de Amerikaanse media (Law, 2009). Echter is de literatuur hierover beperkt, zowel over politieke leiders in het algemeen als over Erdoğan specifiek. De literatuur die over de president en Turkije te vinden is gaat meer over de algemene ontwikkelingen in het land en de leiderschap van Erdoğan. Specifiek framing onderzoek is hier nog niet naar gedaan. Daardoor kan het huidige onderzoek dus bijdragen op het gebied van frames en politici in het algemeen, evenals op het gebied van het framen van Turkije en Erdoğan.

#### 1.4. Opzet onderzoeksverslag

Dit onderzoek bestaat uit vijf hoofdstukken. Als eerste wordt in hoofdstuk 2 het theoretisch kader gepresenteerd, waarin wordt ingegaan op het concept framing en de literatuur die gerelateerd is aan het onderwerp dat is onderzocht. Hierbij worden ook verwachtingen benoemd van mogelijke thema's in de resultaten. Hoofdstuk 3 gaat dieper in op de methode die is toegepast bij het uitvoeren van het onderzoek. Het laat het zien hoe er een dataset is gevormd van artikelen uit zowel de *Volkskrant* als de *Telegraaf* en hoe deze artikelen zijn geanalyseerd. In hoofdstuk 4 worden vervolgens de resultaten van de analyse gepresenteerd. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan het beantwoorden van de hoofdvraag en de deelvragen, waarna ook verklaringen worden gegeven voor de gevonden antwoorden. De beperkingen van het onderzoek en aanbevelingen voor verder onderzoek worden aan het einde van dit hoofdstuk nog besproken.

## 2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de literatuur besproken die aansluit bij de onderzoeksvraag en die relevant is voor de analyse en verwerking van de artikelen. Het belangrijkste onderdeel is de theorie die de leidraad vormt van dit onderzoek, namelijk framing. Dit concept wordt uitgebreid gedefinieerd, waarbij ook wordt ingegaan op een aantal invloedrijke artikelen die een overzicht bieden van eerder onderzoek naar frames in de nieuwsmidia. Deze zullen ook toegepast worden op het huidige onderwerp, ofwel Turkije en Erdoğan. Aan de hand van de literatuur zullen ook een aantal verwachtingen worden geformuleerd van mogelijke thema's die als richtinggevende concepten hebben gediend tijdens het onderzoek.

### 2.1. Framing

Deze paragraaf gaat uitgebreid in op het concept framing. Hierbij worden de definities van diverse onderzoekers aangehaald en bediscussieerd, waarna ook duidelijk wordt gemaakt welke definitie gehanteerd wordt in dit onderzoek. Ook zal er een beeld geschetst worden van waar frames zichtbaar zijn en hoe het frameproces verloopt. Als laatste worden de diverse methodes die kunnen worden toegepast bij het onderzoeken van frames besproken.

#### 2.1.1. Het concept framing

Framing is een concept dat door de jaren heen steeds populairder is geworden in onderzoek naar communicatie, politiek en sociologie (Van Gorp & Vercruysse, 2012). Het concept wordt veelvuldig toegepast in onderzoek naar berichtgeving in het nieuws. Het biedt namelijk een manier om te achterhalen op wat voor manier een gebeurtenis wordt gepresenteerd in de media (Reese et al., 2001; Semetko & Valkenburg, 2000; Van Gorp & Vercruysse, 2012). Daarnaast kunnen ook de effecten van frames in berichtgeving achterhaald worden door de opinievorming van het publiek te onderzoeken (Scheufele & Tewksbury, 2007; Semetko & Valkenburg, 2000).

De socioloog Erving Goffman wordt beschouwd als de grondlegger van het concept framing. Hij schreef het boek *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974), waarin hij probeert toe te lichten hoe frames invloed hebben op de manier waarop men tegen de samenleving aankijkt. De focus ligt hierbij op hoe de ervaringen van individuen worden georganiseerd middels frames, welke omschreven worden als een set van concepten en theoretische perspectieven waarmee ervaringen geanalyseerd worden (Goffman, 1974). Hiermee kan bepaald worden hoe de sociale werkelijkheid wordt gevormd. Na hem zijn er nog veel onderzoekers geweest die de theorie hebben toegepast en daarbij verschillende benaderingen hebben ontwikkeld van het concept. Entman (1993) noemt het daarom ook wel een *fractured paradigm*, waarmee hij doelt op de

discussie die bestaat rondom de betekenis van framing. In veel onderzoeken wordt de term vaak maar oppervlakkig toegelicht, waarbij er voor de lezer nog een hoop onduidelijk blijft wat betreft de toepassing ervan door de onderzoeker.

Er zijn veel verschillende definities van framing te vinden in de literatuur. Gamson (1989) ziet een frame als een centraal idee waarmee men bepaalde belangrijke gebeurtenissen kan begrijpen en kan bepalen wat het probleem is. In het werk van Iyengar (1991) wordt framing meer geformuleerd als de manier waarop er subtiele aanpassingen worden gemaakt in de communicatie van problemen, waardoor er een aangepast beeld over een situatie naar buiten wordt gebracht. Tankard, Hendrickson, Silberman, Bliss en Ghanem (zoals geciteerd in Reese et al., 2001) omschrijven framing als een proces dat zorgt voor context in de berichtgeving, waarbij wordt duidelijk gemaakt wat het probleem is door middel van selectie, uitsluiting, benadrukking en uitwerking van bepaalde informatie. Deze wisselende definities tonen het bestaan van het *fractured paradigm* van Entman (1993) aan, die volgens Borah (2011) ook na al die jaren wel degelijk nog aanwezig is. Toch zijn er in de vele definities die worden gegeven vaak wel overeenkomstige eigenschappen te vinden en daardoor sluiten ze ook redelijk op elkaar aan (Semetko & Valkenburg, 2000). Semetko & Valkenburg (2000) voegen uitspraken van een aantal onderzoekers samen om deze overeenkomsten aan te tonen. Hieruit blijkt dat de rode draad in de literatuur aantoont dat het bij framing gaat om het vormen van een kader waarin men bepaalde gebeurtenissen bespreekt (Tuchman, 1978). Dit kader ontstaat door selectie, benadrukking en uitsluiting van informatie (Gitlin, 1980). Een definitie die direct aansluit op deze overeenkomstige kenmerken, is die van Entman (1993). Omdat hierin alle genoemde aspecten van framing samenkomen, wordt deze definitie in dit onderzoek gehanteerd:

To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.  
(p. 52)

Entman (1993) zegt hiermee dat met framing aspecten van de realiteit worden uitgelicht in de tekst, waardoor er een bepaald beeld van de omschreven situatie wordt uitgedragen aan het publiek. Dit verhoogt de kans dat het publiek een mening vormt aan de hand van juist die aspecten en deze informatie ook beter onthoudt (Entman, 1993). Framing heeft dus invloed op de manier waarop men over de gegeven informatie denkt, of zij deze onthouden en hoe ze ermee omgaan. Dit blijkt onder andere uit een experiment van Kahneman en Tversky (1984), waaruit blijkt dat de manier waarop een bepaald probleem wordt omschreven invloed heeft op hoe men deze evalueert. Hun onderzoek laat ook zien dat niet alleen het uitlichten van bepaalde aspecten te maken heeft met framen, maar

ook het weglaten ervan. Door delen van informatie niet te benoemen wordt er immers ook een ander beeld gevormd (Entman, 1993).

Ondanks dat er verschillende definities bestaan voor framing hebben ze dus wel allemaal dezelfde belangrijke kenmerken. Deze komen allen voor in de eerder genoemde definitie van Entman (1993). De definitie omschrijft dat het uitlichten van bepaalde informatie in een tekst ervoor zorgt dat er een beeld wordt gevormd. Dit beeld bepaalt vervolgens hoe het publiek de informatie die ze gepresenteerd krijgen interpreteren en hoe ze er mee omgaan.

#### 2.1.2. De locaties van frames in het communicatieproces

Frames zijn volgens Entman (1993) niet alleen in de berichtgeving zelf te vinden. Ze zijn ook zichtbaar op andere momenten binnen het communicatieproces, zoals bij de zender, de ontvanger en in de cultuur. Zo kan de zender bij het maken van een bericht zowel onbewust als bewust bepaalde frames in de boodschap verwerken. Onbewust doordat de zender bijvoorbeeld zijn of haar eigen frames in het journalistieke product verwerkt. Bewust kan het strategisch ingezet worden om zo potentieel de gedachtegang van het publiek te beïnvloeden. Daarnaast heeft de ontvanger zelf ook een kader van frames waar vanuit hij of zij een bericht interpreteert, dit bepaalt hoe de informatie wordt verwerkt. Wanneer er in de media een bericht verschijnt die frames bevat die totaal anders zijn dan het eigen referentiekader van de lezer, is de kans groot dat de informatie anders wordt geïnterpreteerd dan door iemand die hetzelfde referentiekader als in het bericht deelt. Als laatste zijn er volgens Entman (1993) ook frames zichtbaar in de cultuur, waar een soort collectief referentiekader wordt gedeeld in een samenleving. Dit kader is daarmee ook onderdeel van de individuele frames van bijvoorbeeld de zender of de ontvanger.

Van Gorp (2005) heeft een iets andere visie dan Entman (1993) op de locaties van frames in het communicatieproces. Volgens hem bestaan individuele frames niet, wat dus betekent dat elk individu geen op zichzelf staand referentiekader heeft. Van Gorp (2005) beweert namelijk dat frames standaard een onderdeel zijn van de cultuur en die bepalen uiteindelijk het referentiekader van de individu. Dit sluit aan bij de gedachtegang van Goffman (1981), die de nadruk legt op de verwevenheid van frames met de cultuur en de institutionalisering ervan. Van Gorp (2005) benoemt dus, in tegenstelling tot Entman (1993), dat de persoonlijke gedachtegangen van het publiek geen frames bevatten. Het is de cultuur die invloed heeft op hoe de journalisten te werk gaan, waardoor de frames die zichtbaar zijn in de berichtgeving de cultuur representeren. De cultuur bepaalt daarmee ook hoe het publiek de berichtgeving interpreteert.

Ondanks dat er een verschil is in interpretatie, wijzen Entman (1993) en Van Gorp (2005) op hetzelfde fenomeen. Namelijk dat er meerdere factoren zijn binnen het communicatieproces die invloed hebben op de frames die te zichtbaar zijn in de berichtgeving, evenals op de manier waarop

deze frames vervolgens weer worden geïnterpreteerd. Dit maakt het wel ingewikkeld wanneer men, zoals in dit onderzoek, de frames uit journalistieke producten gaat identificeren. Het kan namelijk zo zijn dat iemand die andere eigen frames heeft of in een andere cultuur leeft, ook andere frames in dezelfde teksten ziet. Dit is een stuk onzekerheid in het onderzoek, in verband met mogelijke verschillen in interpretatie, die later in de paragraaf over het onderzoeken van frames besproken zal worden.

### 2.1.3. Het frameproces: het ontstaan en de gevolgen van frames

De besproken elementen van het communicatieproces van Entman (1993), die omschrijven waar frames zich kunnen bevinden, sluiten aan bij de verschillende onderdelen van het frameproces. Dit proces omschrijft namelijk de volgende fases: *frame-building*, *frame-setting* en de individuele en maatschappelijke gevolgen van framing (De Vreese, 2005; Scheufele, 2000). *Frame-building* heeft te maken met zowel de interne als externe factoren die invloed hebben op hoe journalisten het nieuws framen. Volgens Scheufele (2000) zijn dit er minstens vijf, gebaseerd op onderzoek van onder andere Shoemaker en Reese (1996) en Tuchman (1978): sociale normen en waarden, journalistieke routines, druk van belangengroepen, druk en beperkingen vanuit de organisatie en politieke of ideologische oriëntaties van de journalist zelf. Al deze factoren kunnen de werkwijze en de gedachtegang van de journalist beïnvloeden, wat uiteindelijk kan reflecteren op de manier waarop een artikel wordt geschreven. Stel dat een journalist zelf heel erg politiek rechts is ingesteld, dan kan het zijn dat dit invloed heeft op de manier waarop hij of zij schrijft over een uiterst links standpunt. Hetzelfde geldt voor als de journalist zelf links is, dit heeft evengoed weerslag op de tekst. Hiermee dragen deze interne en externe factoren dus ook bij aan de uiteindelijke frames die zichtbaar zijn in de tekst.

Bij *frame-setting* gaat over de interactie tussen de ontvangers en mediaframes. Hierbij worden frames in de media gezien als een onafhankelijke variabele en publieke frames als afhankelijke (Scheufele, 2000). De publieke frames komen overeen met de eerder genoemde persoonlijke referentiekaders, welke gebruikt worden door individuen om informatie uit de media te verwerken (Entman, 1993). Deze referentiekaders bestaan uit voorgaande kennis en vooroordelen (De Vreese, 2005). Nu gaat het er bij *frame-setting* om in hoeverre de mediaframes invloed hebben op de persoonlijke kaders. Ofwel, in hoeverre de frames die in de media zichtbaar zijn de kennis en de vooroordelen van de individuen aantast. Frames kunnen namelijk, zoals eerder benoemd, invloed hebben op de manier waarop de ontvangers een bepaalde situatie interpreteren (De Vreese, 2005; Scheufele & Tewksbury, 2007; Semetko & Valkeburg, 2000).

De gevolgen van frames worden op twee niveaus besproken. De consequenties op individueel niveau gaan over in hoeverre frames daadwerkelijk de mening of houding van een individu hebben beïnvloed en hoe dit tot uiting komt (De Vreese, 2005; Scheufele, 2000). Dit is dus

eigenlijk het gevolg van de *frame-setting* fase. Op maatschappelijk niveau gaat het meer om de gevolgen zoals collectieve acties die worden ondernomen naar aanleiding van frames in het nieuws (De Vreese, 2005). De gevolgen worden daarom vaak ook vanuit het oogpunt van literatuur over sociale bewegingen bekeken, aangezien het regelmatig om politieke actie gaat die door een individu of groep wordt ondernomen (Scheufele, 2000). Zoals Gamson (1985) ook omschrijft kunnen frames bij het evalueren van conflicten leiden tot “mobilization for collective action aimed at social change” (p.620).

Kortweg valt het gehele frameproces in drie stappen onder te delen: *frame-building*, *frame-setting* en de gevolgen van de frames (De Vreese, 2005; Scheufele, 2000). Ze doorlopen het gehele proces vanaf het moment waarop frames worden gevormd door invloeden van zowel binnen- en buitenaf, waarna ze in interactie komen met het publiek en mogelijk de publieke frames beïnvloeden, om vervolgens op zowel individueel als maatschappelijk niveau gevolgen teweeg te brengen. De vraag is hierbij of het proces wel zo eenzijdig verloopt als De Vreese (2005) en Scheufele (2000) het omschrijven. De individuele en maatschappelijke gevolgen van frames kunnen immers zelf ook weer invloed hebben op hoe journalisten nieuwe berichtgeving framen.

Eenzelfde effect is zichtbaar bij het bepalen van de publieke agenda. Niet alleen de media zorgen ervoor dat een bepaalde kwestie wordt gedeeld met het publiek, politieke actoren die hier op reageren zorgen er vervolgens voor dat het weer relevant is voor de media om er verder op in te gaan en kunnen zelfs de aandacht voor de kwestie versterken (Scheufele, 2000). Dit duidt ook wel op *pack journalism*, ofwel kudde-journalistiek. Deze vorm van journalistiek houdt in dat grote aantallen journalisten constant hetzelfde nieuws produceren (, 2003), waarbij de journalisten ook elkaars berichtgeving en bronnen hergebruiken in hun eigen stuk (Kann, zoals geciteerd in Breen & Matusitz, 2009). Dit proces is mogelijk ook zichtbaar bij frames in het nieuws. Het sluit aan bij wat al eerder is benoemd in de inleiding, namelijk hoe frames indirect invloed hebben op de politieke agenda. Dit zorgt er vervolgens voor dat het voor de media relevant is om verder in te gaan op de besproken kwestie, waarbij de gevolgen die de eerdere berichtgeving hebben veroorzaakt weer invloed hebben op de manier waarop het onderwerp in kwestie wordt geframed in de nieuwe berichtgeving. Dit kan dus betekenen dat de journalisten ook soortgelijke frames toepassen.

In plaats van dat het frameproces dus wordt weergegeven als een proces waarbij de stappen horizontaal opeenvolgend worden gepresenteerd, zou er ook een link gelegd kunnen worden tussen de laatste en de eerste fase, zodat duidelijk wordt dat de gevolgen ook gezien kunnen worden als een externe invloed op de frames in het journalistieke product.

#### 2.1.4. Het onderzoeken van frames

De drie genoemde fases van het frameproces duiden ook op drie verschillende manieren waarop frames onderzocht kunnen worden. Zo kan er gekeken worden naar hoe frames tot stand komen in het werk van de journalisten, door te achterhalen welke factoren de journalisten beïnvloeden. Daarnaast is het mogelijk om juist specifiek op de berichtgeving zelf te focussen om te achterhalen welke frames er zichtbaar zijn in de media. Een laatste mogelijkheid is om te kijken naar de invloed van de frames op het publiek. Het huidige onderzoek zal zich focussen op het tweede type onderzoek, ofwel de frames in de berichtgeving zelf (De Vreese, 2005).

Om deze frames te kunnen achterhalen, kan de data middels een kwantitatieve of kwalitatieve inhoudsanalyse geanalyseerd worden. In het geval van een kwantitatieve aanpak wordt er op een statistische wijze nagegaan in welke mate er bepaalde aspecten in de tekst naar voren komen en in hoeverre deze samenhangen met de rest van de tekst. Aan de hand van de meest prominente aspecten worden vervolgens de frames bepaald. Deze methode wordt met name deductief uitgevoerd, wat inhoudt dat al bekende literatuur wordt geoperationaliseerd om vervolgens een theorie te kunnen toetsen (Elo & Kyngäs, 2008). Omdat er in dit geval al bestaande theorie wordt toegepast, wordt er vanuit het algemene naar het specifieke gewerkt.

Een voorbeeld hiervan is het onderzoek van Entman (1991) naar hoe twee vliegtuigrampen in het Amerikaanse nieuws zijn geframed. Eerder onderzoek had al aangetoond dat het aanval frame en het tragedie frame veel voorkomende frames zijn in soortgelijke situaties, welke omschrijven of de incidenten in termen van een gerichte aanval of een ongeluk worden besproken. Entman (1991) heeft onderzocht of dezelfde frames zichtbaar waren in de berichtgeving over de rampen. Om te achterhalen of hier sprake van was, heeft hij de frames geoperationaliseerd om vervolgens te kunnen toetsen. Voor het eerste frame telde Entman (1991) de woorden die aan het aanval frame gelinkt waren, zoals 'aanslag', 'oorlogsdaad', 'vermoord' en 'aanval'. Hetzelfde deed hij voor het tragedie frame, door woorden te tellen zoals 'ongeluk', 'tragedie' en 'misverstand'. Met de data die dit opleverde kon bepaald worden welk frame het meest prominent aanwezig was.

Deze vorm van analyseren verschilt van de kwalitatieve analyse, aangezien aantallen hierbij minder van belang zijn. Bij deze methode wordt er meer gekeken naar de betekenis van de aanwezigheid van bepaalde woorden en zinnen om zo te achterhalen op wat voor manier een onderwerp wordt geframed. De inductieve aanpak sluit hierbij het beste aan, hiermee kunnen onderwerpen onderzocht worden waar nog weinig literatuur over te vinden is (Elo & Kyngäs, 2008). Dit houdt in dat de data open wordt geanalyseerd, waarbij gezocht wordt naar overeenkomsten in de tekst die omgevormd kunnen worden tot frames (Semetko & Valkenburg, 2000). Hierbij wordt vaak meer focus gelegd op de latente betekenis van de tekst, ofwel de betekenis die niet direct zichtbaar is (Schreier, 2013). Dit betekent dat er vaak rekening gehouden moet worden met de



context en soms zelfs met gerelateerde achtergrondinformatie. Om hier uiteindelijk frames mee op te stellen, kan rekening gehouden worden met een aantal criteria, zoals opgesteld door Cappela en Jamieson (1997). Volgens hen is het van belang dat frames van elkaar te onderscheiden zijn, dat ze linguïstische kenmerken bevatten die dichtbij de tekst staan en dat ze prominent zichtbaar zijn in de data. Er wordt middels deze methode dus vanuit het specifieke naar het algemene gewerkt, observaties worden samengevoegd om zo een algemene uitspraak over de data te kunnen doen (Chinn & Kramer, 1999).

De kwalitatieve methode gaat dieper in op de betekenis van de tekst. Dit duidt er al dat de methode ook deels afhankelijk is van interpretatie. Dit sluit aan bij een veelvuldig benoemd kritiekpunt van de methode, namelijk dat het te subjectief zou zijn (Sword, 1999). Het zou niet dezelfde geloofwaardigheid hebben als kwantitatieve methodes en het maakt niet gebruik van dezelfde strenge richtlijnen (Horsburgh, 2003; Vaismoradi, Turunen & Bondas, 2013). Dit wordt echter tegemoetgekomen door het codeerproces uitgebreid toe te lichten. Om te achterhalen of kwalitatief onderzoek geldige resultaten oplevert, is het van belang dat het geheel transparant is zodat de lezer precies weet welke stappen er zijn genomen en hoe conclusies zijn gevormd (Horsburgh, 2002). Elke claim die wordt gemaakt bij de resultaten moet onderbouwd kunnen worden met onafhankelijk bewijsmateriaal (Krippendorff, 2004).

Een inhoudsanalyse om frames in berichtgeving te kunnen identificeren kan dus zowel kwantitatief als kwalitatief uitgevoerd worden. Hierbij moet bepaald worden of er voldoende literatuur beschikbaar is om een theorie statistisch te kunnen toetsen, of dat er over het onderwerp zo weinig bekend is dat er vanuit de data naar nieuwe bevindingen moet worden gezocht.

## 2.2. Soorten frames

Zoals aangegeven is onderzoek naar frames in het nieuws geen nieuw fenomeen en is er al veel informatie over te vinden. Op het gebied van communicatie zijn er een aantal onderzoekers geweest die met hun framing onderzoek nog steeds veelvuldig besproken worden. Zoals De Vreese (2005) die in zijn onderzoek het onderscheid maakt tussen specifieke (*issue-specific*) en generieke frames. Het eerste type frame is zichtbaar in teksten die gaan over een gericht onderwerp. Soortgelijke frames zijn dus enkel zichtbaar bij het onderwerp van toepassing en zijn niet algemener in te zetten bij andere onderwerpen of gebeurtenissen. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek van Shah, Watts, Domke en Fan (2002), die de frames onderzochten die zichtbaar waren in de berichtgeving over de presidentschap van Bill Clinton. 'Clinton behavior scandal' was een van de specifieke frames die ze vonden, deze zou dus niet zichtbaar kunnen zijn in berichtgeving over een andere president. Dit is wel mogelijk bij generieke frames. Dit type frame is algemener en daardoor zichtbaar bij diverse

onderwerpen en thema's (De Vreese, 2005). Er is hier dan ook al veelvuldig onderzoek naar gedaan en de generieke frames die hieruit zijn voortgekomen worden nog regelmatig toegepast in nieuw onderzoek.

Een voorbeeld van hiervan zijn de frames die voortkomen uit het onderzoek van Iyengar (1991) naar nieuwsuitzendingen op televisie. Hij kwam erachter dat in de uitzendingen twee soorten generieke frames zichtbaar waren, het episodische en het thematische frame. Een episodisch frame is zichtbaar in berichtgeving waarin een enkele gebeurtenis wordt beschreven, zoals een terroristische aanslag. Bij een thematisch frame wordt de context van de situatie erbij wordt betrokken (Iyengar, 1991). Een probleem wordt abstracter en breder toegelicht door niet alleen over een gebeurtenis zelf te spreken, maar deze ook in de juiste context te plaatsen. Zoals in de geografische of historische context (Iyengar, 1996). Het eerder genoemde voorbeeld, een terroristische aanslag, kan ook bij een thematisch frame besproken worden, alleen wordt deze dan in de context van het algemene probleem rondom terrorisme geplaatst. Vaak wordt hierbij ook de situatie vooraf aan de gebeurtenis omschreven (Iyengar, 1991).

Een ander onderzoek dat generieke frames heeft opgeleverd, is dat van Semetko en Valkenburg (2000). Zij onderzochten de aanwezigheid van vijf algemene frames in de berichtgeving over de samenkomst van Europese leiders in 1997. Het gaat hierbij om het *attribution of responsibility*-, *conflict*-, *economic consequences*-, *human interest*-, en *morality* frame (Semetko & Valkenburg, 2000). Alle frames zijn toepasbaar op meerdere onderwerpen, wat ook blijkt uit de diverse onderzoeken die hierna nog zijn uitgevoerd die gebruik maken van dezelfde set frames (An & Gower, 2009; De Vreese, Peter & Semetko, 2010). Het eerste frame, *attribution of responsibility*, gaat over hoe in de tekst de focus ligt op het toewijzen van een verantwoordelijke voor een bepaalde gebeurtenis. Vaak gebeurt dit in een negatieve trant, waarbij een schuldige wordt aangewezen. Het conflictframe omschrijft dat in de tekst een strijd naar voren komt, waarbij het kan gaan om een letterlijk conflict tussen twee of meerdere partijen. Dit is ook vaak zichtbaar in politiek gerelateerd nieuws, waarbij de strijd tussen bijvoorbeeld twee politici of juist tussen de burgers en de overheid wordt weergegeven. Het derde frame, *economic consequences*, gaat in op de economische gevolgen van een gebeurtenis (Semetko & Valkenburg, 2000). Dit kan gelden voor de burgers zelf of bijvoorbeeld het hele land. Het vierde frame, *human interest*, is zichtbaar in persoonlijke berichtgeving over individuen, waarbij met name wordt gefocust op emoties (Semetko & Valkenburg, 2000). Dit type berichtgeving is vaak dramatisch en speelt ook in op de emoties van het publiek. Als laatste gaat het *morality* frame over hoe een bepaalde gebeurtenis in de berichtgeving vanuit een moraal of religieus oogpunt wordt besproken (Semetko & Valkenburg, 2000).

Op het gebied van framing is al een hoop onderzoek gedaan, waaruit een aantal frames zijn voortgekomen die nog steeds veel invloed hebben. Hierbij is een onderscheid te maken tussen

specifieke en generieke frames (De Vreese, 2005). De generieke frames zijn algemener en daardoor toepasbaar op meerdere onderwerpen. Soortgelijke frames zijn daarom ook veel terug te vinden in de literatuur, zoals de eerder benoemde frames van Iyengar (1991) en Semetko & Valkenburg (2000). Echter zijn deze frames voor het huidige onderzoek niet interessant, omdat dit onderzoek zich meer focust op het persoonlijke beeld van Erdoğan dat door de media aan de Nederlandse bevolking wordt voorgeschoteld. Met name omdat dit beeld een idee kan geven van hoe de gedachtegang van de bevolking wordt beïnvloed wanneer het politieke standpunten voorgelegd krijgt, zoals de toetreding van Turkije tot de EU en de Turkije-deal. Dit onderzoek focust zich daarom ook meer op de specifieke frames die te vinden zijn in de berichtgeving.

### 2.3. Mogelijke thema's

In de bestaande literatuur is al informatie te vinden over hoe Turkije zich onder leiding van Erdoğan door de tijd heen heeft ontwikkeld. Ook wordt hierbij ingegaan op hemzelf en de manier waarop hij het land regeert. Wat betreft specifiek framing onderzoek gaat het in de literatuur over berichtgeving over politiek in het algemeen en over de manier waarop wordt berichtgegeven over het geloof van de Turkse president: de islam. Echter zijn dit onderzoeken naar andere onderwerpen en specifiek frameonderzoek naar Erdoğan zelf ontbreekt. Desondanks zijn er wel een aantal brede thema's geïdentificeerd waarvan het mogelijk is dat deze een rol spelen in de frames die zullen voortkomen uit de analyse van de berichtgeving over Erdoğan. Het gaat hierbij om de volgende thema's: de islam, oriëntalisme en autoritair gedrag. In de volgende sub-paragrafen zal per thema aan de hand van literatuur worden toegelicht waarom deze mogelijk aansluiten bij het huidige onderzoek.

#### 2.3.1. Islam

Turkije is een islamitisch land en Erdoğan zelf is een vrome moslim. Naar verwachting wordt het geloof dan ook gelinkt aan de Turkse president wanneer er in de artikelen over hem wordt gesproken. Buiten dat zijn er nog een aantal andere aspecten die deze verwachting ondersteunen. Zo is er sprake van een personalisering van de politiek in de media. Dit houdt in dat er een toenemende focus is op een politicus zelf, in plaats van een partij. Hierin zijn twee verschillende vormen te onderscheiden. Enerzijds gaat het over de nadruk van de politieke kwaliteiten van de politicus, wat ook wel individualisering wordt genoemd (Jacobs & Spierings, 2015). De tweede vorm, privatisering, gaat over de focus die in de media wordt gelegd op persoonlijke kenmerken en het privéleven van de politicus (Jacobs & Spierings, 2015). Met name deze vorm van personalisering is steeds meer zichtbaar in de politieke berichtgeving (Van Santen, 2015).

De trend van personalisering was eerst voornamelijk zichtbaar was in het politieke systeem van de Verenigde Staten, waarbij de focus in de media ligt op enkel één persoon, in plaats van een

partij, die strijdt voor presidentschap (Van Zoonen & Holtz-Bacha, 2000). Tegenwoordig is het ook steeds meer zichtbaar in parlementaire en semi-presidentiele systemen (Poguntke & Webb, 2005), zoals het geval is in Turkije. De kans is daarom groot dat er in de berichtgeving veel nadruk ligt op zowel de politieke als persoonlijke eigenschappen van de Turkse president. Met name het feit dat Erdoğan een vrome moslim is. Enerzijds is dit persoonlijk, maar tegelijkertijd schemert het ook door in zijn politiek. Dit blijkt uit wat hij zegt in zijn speeches, zijn idealen voor Turkije en daardoor is het ook zichtbaar in bepaalde handelingen en wetten die hij doorvoert.

Behalve door de hoge mate van personalisering, duiden de ontwikkelingen binnen Turkije onder leiding van Erdoğan er ook op dat er mogelijk veel focus ligt op het islamitische geloof. Secularisatie was voorheen erg belangrijk in Turkije en de macht van politieke partijen met islamitische achtergronden of invloeden werden zo veel mogelijk door de elite tegengewerkt (Yavuz, 2003). Men zag religie als een systeem van geloof en moraliteit, niet als een set van voorschriften voor de politiek (Heper & Toktaş, 2003). Veel Turken beoefenden hun geloof dan ook in persoonlijke sferen en volgden de islamitische morele principes, voor de rest werd de seculaire gedachtegang nageleefd. Het was daarom erg opvallend dat in 2002 de AKP de grote meerderheid in de verkiezingen won. Het heeft veel discussie opgewekt over wat de gevolgen zouden zijn voor de Turkse democratie en het buitenlands beleid. Enerzijds zijn er groepen die zich zorgen maken over de partij en zijn leider Erdoğan, aan de andere kant zijn er ook academici geweest die aangaven dat dit het einde kon betekenen voor de scheidingslijn tussen islamieten en seculieren (Yesilda & Rubin, 2013). Zowel positieve als negatieve gevoelens wekte de overwinning dus op, beide als gevolg van het feit dat de partij islamitisch is.

Naarmate Erdoğan langer aan de macht was, werden er nog meer vraagtekens gezet bij het feit dat hij en de partij islamitisch zijn. Islamitische kwesties werden door Erdoğan steeds meer bij zijn politiek betrokken, zoals toen hij het hoofddoekverbod wilde afschaffen. Dit zorgde er juist weer voor dat de seculieren zich nog meer van hem wilde afscheiden (Yesilda & Rubin, 2013). De discussie en onrust die het geloof van de Turkse president heeft aangewakkerd, duidt er op dat het een aspect is dat relevant wordt gevonden en ook veel aandacht trekt. Het is daarom goed mogelijk dat bij de berichtgeving over Erdoğan veel nadruk wordt gelegd op zijn geloofsovertuiging. Dit kan dan bijvoorbeeld betrekking hebben op zijn handelingen en over de gevolgen die zijn politiek teweegbrengt voor Turkije. Daarnaast blijkt dat in het Westen de gedachtegang heerst dat democratie en het islamitische geloof niet samen zouden kunnen gaan (Toprak, 2005). Het is daarom mogelijk dat er vanuit Nederland wordt gedacht dat de ontwikkelingen in Turkije negatief zijn en een dreiging voor de democratie. Deze zorgen en gebeurtenissen in Turkije die dit zouden bevestigen, zouden daarom wederom voor een focus op het geloof in de media kunnen zorgen.

Daarnaast blijkt dat de islam op zichzelf al een populair besproken onderwerp in de media te zijn. Dahinden, Koch, Wyss en Keel (2011) onderzochten de representatie van de islam en het christendom in de Zwitserse media. Hieruit blijkt dat het beeld van de islam vaak negatief is en veel media aandacht krijgt. Met name islam in het buitenland wordt veel in de berichtgeving besproken. Dezelfde trend is ook zichtbaar in Nederland zelf, wat blijkt uit een onderzoek naar het *Algemeen Dagblad* (d'Haenens & Bink, 2006). Behalve het feit dat Turkije een moslimland is, Erdoğan en zijn partij de AKP zelf islamitisch zijn en de politiek is gepersonaliseerd, toont dit dus aan dat er ook een algemeen toenemende aandacht is voor de islam die mogelijk ook zichtbaar is in de berichtgeving.

### 2.3.2. Oriëntalisme

Het oriëntalisme thema duidt op de manier waarop er over Erdoğan wordt gesproken vanuit een westers perspectief. Oriëntalisme heeft namelijk te maken met de opvatting van het Westen over het Oosten, waarbij de focus ligt op de verschillen en het Oosten als minderwaardig wordt beschouwd (Said, 1979). Dit hangt samen met de focus op de islam die in het vorige paragraaf is besproken. Echter gaat het er hier meer om hoe het geloof ervoor zorgt dat Erdoğan als minderwaardig wordt geportretteerd. Volgens Richardson (2004) zorgt een oriëntalistische kijk op de islam namelijk voor een essentialistisch beeld. Moslims worden daarmee weggezet als 'de ander', onvolwassen gelovigen die achterlopen op de rest. Een groep die zogenaamd getolereerd moet worden in het eigen land (Akbarzadeh & Smith, 2005).

Oriëntalisme speelt op als gevolg van negatieve beeldvorming, de focus op minderwaardigheid en het onderscheid dat in de media tussen de islam en het Westen wordt gemaakt (Akbarzadeh & Smith, 2005; Kumar, 2010; Powell, 2011; Saeed, 2007). Dat er veel negatieve berichtgeving bestaat over de islam is al eerder benoemd. Het geloof heeft sinds 9/11 een behoorlijke deuk heeft opgelopen. Dit blijkt niet alleen uit onderzoek naar andere terroristische aanslagen (Powell, 2011), maar ook uit onderzoek naar de islam in de media in het algemeen (Yusof, Hassan, Hassan & Osman, 2013). Ook uit het eerder genoemde onderzoek door d'Haenens en Bink (2006) blijkt dat de berichtgeving over de islam in de Nederlandse media met name negatief is. Het geloof wordt steeds weer in relatie wordt gebracht met zaken als terrorisme en geweld (d'Haenens & Bink, 2006). Volgens Mahathir (2003) zorgt dit ervoor dat er een negatief stereotype van moslims ontstaat welke ook door de media geuit wordt. Kumar (2008) onderzocht westerse media en vond daarbij een vijftal negatieve frames die gebruikt werden wanneer er werd gesproken over de islam en moslims: (1) De islam is een monolithische religie, (2) de islam is een seksistische religie, (3) het "brein van de moslim" is niet in staat tot rationaliteit en wetenschap, (4) de islam is een gewelddadige religie en (5) het Westen zorgt voor democratie, de islam voor terrorisme. Al deze vijf frames duiden op de minderwaardigheid van moslims ten opzichte van niet-moslims, met name

westerlingen. Dit sluit ook aan bij de uitspraken van Shadid (2005), die benoemt dat in de media een versimpelde en afstandelijke representatie van de islam zichtbaar is, waarbij ook duidelijk sprake is van een verdeling in de samenleving tussen 'wij' en 'zij'.

Dit onderscheid en het beeld van islam als minderwaardig komt ook naar voren in een onderzoek naar de manier waarop de ontwikkelingen binnen Turkije zijn geframed. Zo heeft Christensen (2005) onderzoek gedaan naar hoe de overwinning van de AKP in 2002 is geframed in Amerikaanse en Britse kranten. De resultaten tonen onder andere aan dat de overwinning werd gezien als een winst voor een islamitische partij, wat zorgen opwekte voor de relatie met het Westen. Hetzelfde geldt voor het onderzoek van Koenig, Mihelj, Downey en Bek (2006) naar berichtgeving uit Turkije, Slovenië, Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten over de toetreding van Turkije tot de EU. Hieruit blijkt dat het zogenaamde *clash of civilizations* frame met name veel voorkomt in landen die al lid zijn van de EU, zoals in Duitsland, Slovenië en Frankrijk. Dit frame heeft onder andere te maken met dat Turkije niet wordt gezien als een land die zowel geografisch als cultureel aansluit bij de overige landen binnen de EU. Het beeld van Europa, wit en christelijk, gaat volgens dit frame niet samen met het islamitische Turkije (Koenig et al., 2006).

Dit kan betekenen dat Erdoğan naast in termen van zijn geloof ook als Oriënt, en daarmee als 'anders' en minderwaardig, wordt geportretteerd in de Nederlandse media. Dit laatste zou ook verklaard kunnen worden aan de hand van het onderzoek van Law (2009) naar de beeldvorming van Chinese partijleiders in Amerikaanse nieuwsmedia. Hieruit blijkt dat ondanks de vele veranderingen in China de leiders nog steeds worden omschreven als "backward and frozen in a feudal or even more primitive, 5.000 year old China". In de Verenigde Staten wordt het land nog steeds als onderontwikkeld omschreven, ondanks dat er een hoop vooruitgang is geboekt volgens de Westerse normen. China is natuurlijk een heel ander land dan Turkije, maar het laat wel zien dat oriëntalisme kan blijven bestaan ondanks de veranderingen binnen een land. Ook Erdoğan heeft democratische veranderingen doorgevoerd en gezorgd voor economische groei, maar dit hoeft dus niet te betekenen dat hij als gelijkwaardig wordt gezien in de Nederlandse media. Het is daarom niet onwaarschijnlijk dat in de Nederlandse berichtgeving dezelfde trend zichtbaar zal zijn, waarbij het Turkije onder leiding van Erdoğan nog steeds als minderwaardig en onderontwikkeld wordt geportretteerd.

### 2.3.3. Autoritair gedrag

Het derde thema gaat over autoritair gedrag en gaat in op de veranderingen in de bestuursvorm van Erdoğan. Turkije heeft onder leiding van Erdoğan veel vooruitgang geboekt op het gebied van democratisering. Hij werd in de nasleep van de eerste vrije verkiezingen in Tunesië en Egypte, doorgevoerd aan het begin van 2011, door het Moslimse Broederschap nog geprezen om zijn

democratische hervormingen, welke ook een goede indruk achter lieten bij het Westen (Taspinar, 2014). Dit positieve beeld slaat echter om. Het proces van democratisering lijkt namelijk met de huidige regering vast te gaan lopen (Öniş, 2013). De situatie in Turkije zou steeds onstabiel worden en Erdoğan steeds meer autoritair (Taspinar, 2014). Dit wekt zorgen op, met name de vrees voor een autoritaire regering (Öniş, 2013). Deze bevinding benoemt Lagendijk (2016) ook in zijn boek over Erdoğan: “Eerst werd hij, in Turkije en daarbuiten, gezien als hervormer en vernieuwer. De laatste jaren wordt hij echter in toenemende mate bekritiseerd als autoritaire dwingeland” (p. 7). Zowel in het buitenland als in Turkije zelf ontstonden steeds meer zorgen over de politieke agenda van de AKP (Öniş, 2013; Talukdar, 2015). Volgens Talukdar (2015) is er kritiek ontstaan omdat de partij en Erdoğan bezig zouden zijn de democratie te veranderen in een autoritaire of totalitaire staat, wat blijkt uit hoe Erdoğan steeds meer macht naar zich toetrekt en critici uitschakelt (Talukdar, 2015). Dit uit zich in steeds minder persvrijheid en vrijheid van meningsuiting. Öniş (2013) voegt hier ook nog aan toe dat er weinig tolerantie is voor de oppositie en dat het gerechtelijk systeem niet goed functioneert, doordat Erdoğan de werknemers vervangt door zijn eigen aanhangers.

Deze waarnemingen over de manier van regeren van Erdoğan worden bevestigd door een rapportage van Freedom House (2014), waarin staat beschreven dat de Turkse overheid de media beïnvloedt. Akser en Baybars-Hawks (2012) benoemen meerdere manieren waarop de overheid onder leiding van Erdoğan de nieuwsmakers onder controle houdt, waaronder het arresteren van journalisten die nieuws produceerden die Erdoğan tegen werkte. De persvrijheid blijkt met name rondom 2007 behoorlijk beperkt te worden (Akser & Baybars-Hawks, 2012). Mogelijk is dit ook een periode waarin er meer focus in de Nederlandse berichtgeving wordt gelegd op de ondemocratische handelingen van de president. Deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat zowel de sociale als politieke polarisatie in het land toeneemt. Een mogelijke gedachtegang hierachter zou kunnen zijn dat Turkije een competitieve autoritaire bestuursvorm aanneemt. Levitsky en Way (2010) geven aan dat democratische instituties in deze bestuursvorm nog wel bestaan en er ook verkiezingen plaatsvinden, echter zijn deze niet eerlijk. De grootste partij in deze bestuursvorm heeft namelijk meer toegang tot financiën en heeft controle over de media. Hierdoor kunnen de kiezers gemanipuleerd worden en is er eigenlijk al een valse start aan het begin van de campagnes.

Behalve het onder de duim houden van de media, zijn er ook andere handelingen van Erdoğan geweest die duiden op een autoritarisme. Zo spreekt Kuymulu (2013) in zijn essay over protesten in Istanbul van de autoritaire aanpak van de AKP onder leiding van Erdoğan ten tijde van de demonstraties in Gezi Park, die in 2013 plaatsvonden. Ook in zijn toespraak kwam een autoritaire manier van spreken naar boven, waarbij hij de demonstranten bedreigde met politie aanvallen en zijn supporters opriep om de demonstranten te confronteren (Kuymulu, 2013). Dit soort bedreigingen zijn ook zichtbaar geweest in zijn reactie op de coup poging en zijn manier van het

afhandelen van de situatie. Dit laat zien dat Erdoğan zijn manier van handelen tijdens crisissituaties ook in de literatuur wordt erkent als autoritair.

Deze ontwikkelingen in het politieke systeem en de regeringsmethode van Erdoğan kunnen er dus voor zorgen dat er in de berichtgeving over de president een autoritair gedrag thema zichtbaar zal zijn. Zeker omdat het zo afwijkt van het democratische systeem in Nederland is het mogelijk dat er meer nadruk op wordt gelegd. Daarnaast is Turkije onder leiding van Erdoğan actief bezig geweest met de onderhandelingen voor de mogelijke toelating tot de EU. De criteria van Kopenhagen, welke nageleefd moeten worden tot een land om in aanmerking te komen, stellen dat een democratie van belang is. Voor Nederland, ook onderdeel van de EU, is het daarom een relevant onderwerp om te behandelen en als er zich situaties voordoen die tegen de democratie ingaan, dan is de kans groot dat dit ook behandeld wordt in de media. Het speelt namelijk in op nieuwswaarden zoals controversie en afwijkend gedrag (Hartmann & Husband, 1974), waardoor het interessant is voor journalisten om juist dit te betrekken in de berichtgeving. De verwachting is wel dat dit thema pas later in de te onderzoeken periode zichtbaar zal zijn, aangezien dit de periode is waar zijn macht ook steeds groter wordt.

## 2.4. Conclusie

Zoals blijkt uit de vorige paragraaf, levert de voorgaande literatuur geen duidelijk toetsbare frames op. Hiervoor is er nog te weinig bekend over het onderwerp. Daarom wordt in dit onderzoek een kwalitatieve methode toegepast, om zo ook uitgebreider en diepgaander beeld te creëren van de berichtgeving over Erdoğan. De analyse wordt inductief uitgevoerd, ofwel er wordt open gecodeerd zonder vooraf bepaalde frames waarvan de aanwezigheid getoetst kan worden. Met deze aanpak is het mogelijk om op basis van de artikelen nieuwe, specifieke frames te formuleren.

Ondanks dat er in de literatuur geen directe aansluiting is te vinden op het te onderzoeken onderwerp, zijn er wel een aantal globale verwachtingen wat betreft de thema's die mogelijk in de berichtgeving over Erdoğan zichtbaar zijn. Het gaat hierbij om het volgende: de islam, oriëntalisme en autoritair gedrag. Al deze thema's zijn negatief beladen omdat ze allen afwijken van het oogpunt in Nederland, waar secularisme en democratie de norm is.

Het thema over de islam vormt zich mogelijk door de personalisering van het politieke nieuws (Jacobs & Spierings, 2015) en de ontwikkelingen zelf in Turkije, waarbij het gedrag van Erdoğan dat islamitisch gemotiveerd is centraal staat. Daarnaast toont eerder onderzoek aan dat door de vele negatieve berichtgeving die al bestaat over de islam, het een veelvuldig benoemd onderwerp is in de media (Dahinden, Koch, Wyss, Keel, 2011; d'Haenens & Bink, 2006). Hierom is het mogelijk dat dit frame ook in de te onderzoeken data zichtbaar zal zijn.



Het thema oriëntalisme duidt erop dat er naar verwachting over Erdoğan gesproken zal worden als 'de ander'. In de media wordt de islam namelijk vaak als minderwaardig en onderontwikkeld aangeduid (Akbarzadeh & Smith, 2005; Kumar, 2010; Powell, 2011; Saeed, 2007). Ook wordt er duidelijk een onderscheid gemaakt tussen 'wij' en 'zij', waarbij het 'wij', ofwel het Westen, in de machtspositie wordt geplaatst als diegenen die de Oriënt moeten verdragen.

Het laatste thema, autoritair gedrag, heeft te maken met de vele politieke veranderingen die zichtbaar zijn, waarbij Erdoğan steeds meer macht werft en bepaalde vrijheden tegenwerkt. Dit wekt de angst op bij zowel de Turken zelf als in andere landen dat het politieke systeem zal veranderen in een autoritair systeem (Öniş, 2013; Talukdar, 2015). Omdat dit sterk het Nederlandse politieke systeem tegen hangt, wordt hier naar verwachting veel aandacht aan besteed. Daarnaast blijkt uit eerder onderzoek dat er vaker gerefereerd wordt naar Erdoğan als een autoritair figuur.

### 3. Methodiek

In dit onderzoek wordt de volgende vraag gesteld: *Hoe wordt Erdoğan in de periode van 2001 tot en met 2016 geframed in de Volkskrant en de Telegraaf?* Hierbij wordt gekeken naar de veranderingen die plaatsvinden door de tijd heen en naar de verschillen en overeenkomsten tussen de *Volkskrant* en de *Telegraaf*. Het doel is om hiermee duidelijkheid te scheppen over het beeld dat aan het publiek wordt meegegeven door de media. Dit heeft namelijk invloed op de manier waarop ze informatie over Erdoğan interpreteren (De Vreese, 2005), wat vervolgens ook weer bepaalt hoe de bevolking (Reese et al., 2001) en de politiek (Entman, 1989; Scheufele, 2000) ermee omgaat.

De specifieke methode die is toegepast op de onderzoeksvraag te beantwoorden wordt in dit hoofdstuk beschreven, evenals waarom deze het meest geschikt is voor het huidige onderzoek. Daarnaast wordt er ingegaan op de manier waarop de dataset is gevormd. Hierbij wordt ook toegelicht waarom bepaalde periodes zijn onderzocht en hoeveel artikelen hier precies uit zijn geanalyseerd. Vervolgens worden de richtinggevende concepten die vooraf aan het onderzoek als leidraad zijn gebruikt kort herhaald. Het codeerproces wordt stap voor stap toegelicht waarbij ook de codeerboom wordt gepresenteerd die is voortgekomen uit de analyse. Het methodehoofdstuk wordt afgesloten met een beschrijving van de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek.

#### 3.1. Onderzoeksmethode

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een kwalitatieve inhoudsanalyse om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. De inhoudsanalyse is een methode die geschreven tekst, visuele of verbale communicatie analyseert (Cole, 1988). Middels deze methode is het mogelijk om grote stukken tekst onder te verdelen in gerelateerde categorieën. De tekst of woorden die binnen deze categorieën vallen delen dan dezelfde betekenis (Cavanagh, 1997). In het geval van een kwantitatieve inhoudsanalyse, wordt er gezocht naar de aanwezigheid van vooraf bepaalde frames in de tekst. De resultaten hiervan worden vervolgens gekwantificeerd. De kwalitatieve analyse biedt daarentegen de mogelijkheid om nog onbekende frames in de data zichtbaar te maken. Deze vorm is daarom beter voor dit onderzoek, omdat de bestaande literatuur geen frames oplevert waarvan de aanwezigheid in de data getoetst kan worden. Daarnaast bevatten de frames die uit kwalitatief onderzoek voortkomen vaak een uitgebreide beschrijving (Matthes, 2009), waarmee de tekst die is onderzocht op een diepgaande manier wordt omschreven.

De specifieke vorm van inhoudsanalyse die is uitgevoerd is frame-analyse. Dit houdt in dat er in de artikelen bij het analyseren is gezocht naar de aanwezigheid van frames. Hierbij is rekening gehouden met de *framing devices* zoals omschreven door Van den Bulck, Simons en Van Gorp (2007). Dit houdt in dat er specifiek is gelet op taalgebruik, woordkeuze en de voorbeelden die in de tekst

zijn gegeven. Dit sluit aan op eerder gedefinieerde indicatoren voor frames, zoals metaforen, afbeeldingen, lexicale keuzes, slagzinnen en stereotypen (Pan & Kosicki, 1993; Tankard, 2001). Daarnaast is er ook nog rekening gehouden met de *reasoning devices* (Van Gorp, 2005), welke samenhangen met de vier functies van framing: het definiëren van een probleem, verantwoordelijkheid toewijzen, een moreel oordeel doorgeven en mogelijke oplossingen bedenken (Entman, 1993). Er is in de artikelen gelet op oorzaken en gevolgen en waardeoordelen die zijn besproken. Deze hoefde niet per se letterlijk beschreven te zijn, na het interpreteren van de tekst was het ook mogelijk om deze *devices* te identificeren (Van Gorp, 2005). *Reasoning devices* konden net als de *framing devices* wat zeggen over de frames die zichtbaar zijn in de artikelen. Uiteindelijk zijn met behulp van de criteria zoals opgesteld door Cappela en Jamieson (1997) frames gevormd. Zij stellen dat frames onderling te onderscheiden moeten zijn, linguïstische kenmerken moeten bevatten die overeenkomen met de tekst en daarnaast prominent moeten voorkomen in het journalistieke product.

Aangezien in dit onderzoek diverse momenten zijn onderzocht uit de periode van 2001 tot en met 2016, is de studie longitudinaal. Hierdoor was het mogelijk om de ontwikkelingen binnen de meest invloedrijke periode van Erdoğan te onderzoeken en eventuele verschuivingen aan te tonen.

### 3.2. Dataverzameling

Er is berichtgeving onderzocht die bestaat uit de artikelen van twee kranten, de *Volkskrant* en de *Telegraaf*. De keuze voor zowel een kwaliteits- als een populaire krant is gemaakt omdat er een verschil is in de manier waarop ze het nieuws presenteren. Voor kwaliteitskranten geldt dat ze dieper ingaan op het onderwerp en meer afstand houden van het nieuws (Van Hoof, 2000). Populaire kranten richten zich meer op de commerciële kwaliteit van het nieuws (Van Hoof, 2000) en produceren vaak ook meer sensationele berichtgeving (Plasser & Ulram). Eerder frameonderzoek naar de twee soorten kranten heeft dan ook aangetoond dat er verschillende frames uit voortkomen (Semetko & Valkenburg, 2000). Door ze allebei te betrekken bij het onderzoek kan er ook een beter beeld geschetst worden van de kranten in Nederland in het algemeen. Daarnaast zijn de *Volkskrant* en *Telegraaf* van alle betaalde kranten en binnen hun eigen stijl (kwalitatief of populair) de meest gelezen krant (Van Dongen, 2016). Naar verwachting hebben deze kranten daarom ook de meeste invloed binnen Nederland.

Van de twee kranten zijn artikelen uit de periode van augustus 2001 tot en met 15 september 2016 onderzocht. Deze periode is opgedeeld in zes tijdvakken, waarbij de officiële oprichting van de AKP als startpunt is gekozen en de twee maanden na de coup poging als het eindpunt. Er is gekozen om de coup poging en de nasleep hiervan als eindpunt te nemen omdat het

voor veel ophef heeft gezorgd binnen Nederland en daarnaast is het de laatste, meest invloedrijke gebeurtenis in Turkije geweest van 2016. De overige periodes zijn gekozen op basis van de data waarop verkiezingen in Turkije hebben plaatsgevonden waar Erdoğan of de AKP aan hebben deelgenomen. Dit waren naar verwachting de periodes waarin veel nieuws is gepubliceerd over Erdoğan. De start data van elke periode zijn zichtbaar in tabel 1.

| Start datum      | Gebeurtenis                   | Aantal <i>Volkskrant</i>                  | Aantal <i>Telegraaf</i> |
|------------------|-------------------------------|-------------------------------------------|-------------------------|
| 14 augustus 2001 | Oprichting AKP                | 2 artikelen                               | 0 artikelen             |
| 3 november 2002  | Turkse parlementsverkiezingen | 10 artikelen                              | 7 artikelen             |
| 22 juli 2007     | Turkse parlementsverkiezingen | 9 artikelen                               | 4 artikelen             |
| 12 juni 2011     | Turkse parlementsverkiezingen | 5 artikelen                               | 6 artikelen             |
| 10 augustus 2014 | Turkse presidentsverkiezingen | 5 artikelen                               | 10 artikelen            |
| 15 juli 2016     | Couppoging                    | 10 artikelen                              | 10 artikelen            |
|                  |                               | <b>Totaal beide kranten: 78 artikelen</b> |                         |

Tabel 1. Overzicht data

Vanaf elk startpunt zijn de artikelen die in de daaropvolgende twee maanden zijn gepubliceerd bij de dataset betrokken, om zo de periode vlak na de benoemde invloedrijke gebeurtenis te onderzoeken. Bij het zoeken naar artikelen uit deze periodes zijn de volgende zoektermen gebruikt: ‘Erdoğan’, ‘Recep Tayyip Erdoğan’, ‘Erdogan’ en ‘Recep Tayyip Erdogan’. De laatste twee schrijfwijzen van de naam van de Turkse president zijn gebruikelijker in de Nederlandse media. Het totaal aantal artikelen dat dit heeft opgeleverd is vervolgens gereduceerd aan de hand van de volgende criteria: artikelen met minder dan 300 woorden en waarin Erdoğan slechts één keer is benoemd, zijn niet meegenomen in de analyse.

Aangezien er erg veel artikelen zijn geplaatst in de twee maanden na de couppoging die voldoen aan de criteria, 63 in de *Volkskrant* en 67 in de *Telegraaf*, is er nadat er een selectie is gemaakt op basis van de zojuist genoemde criteria een aselechte steekproef genomen van tien artikelen per krant. Uiteindelijk heeft dit een dataset opgeleverd van 78 artikelen (zie bijlage A).

### 3.3. Richtinggevende concepten

Vooraf aan de analyse waren er een aantal verwachtingen van thema's die mogelijk terug zouden komen in de te onderzoeken artikelen. Deze werden gezien als *sensitizing concepts*, ofwel richtinggevende concepten, welke gelden als een startpunt van kwalitatief onderzoek (Patton, 1980). Ze dienen als referentiemateriaal en bieden een leidraad bij het benaderen van data (Blumer, 1954;

Bowen, 2006). De analyse van al bestaande literatuur in het theoretisch kader heeft tot een aantal richtinggevendende concepten geleid, namelijk 'islam', 'oriëntalisme' en 'autoritair'. Dit zijn de begrippen waarvan werd verwacht dat ze thema's zouden vormen in de berichtgeving over Erdoğan in de *Volkskrant* en de *Telegraaf*.

'Islam' gaat over de berichtgeving waarin de focus wordt gelegd op het feit dat Erdoğan het islamitische geloof aanhangt, wat een gevolg kan zijn van de toenemende personalisering (Van Santen, 2015). Zijn handelingen kunnen hierbij ook worden verklaard aan de hand van zijn religie. 'Oriënt' gaat over de tegenstellingen tussen Nederland en Turkije die in de berichtgeving benadrukt wordt, met name op basis van geloof waarbij Turkije als minderwaardig en onderontwikkeld wordt beschouwd. De ontwikkeling van oriëntalisme op basis van geloof is namelijk al eerder aangetoond (Saeed, 2007; Kumar, 2010; Powell, 2011). Het concept 'autoritair' focust zich op de regeringsmethode van Erdoğan, waarbij het gaat om het feit dat hij steeds meer macht krijgt en journalisten en critici worden onderdrukt. Dit omschrijft dan ook de huidige situatie in Turkije (Freedom House, 2014). Hierbij kan het ook gaan om de dreiging van een alleenheerschappij.

Zoals aangegeven werden deze concepten gezien als een leidraad voor het huidige onderzoek. Er is echter niet actief gezocht naar de aanwezigheid van deze concepten, het codeerproces is open verlopen.

### 3.4. Data analyse

De inhoudsanalyse is inductief uitgevoerd. Zoals omschreven door Semetko en Valkenburg (2000) houdt dit in dat de data open is geanalyseerd, in plaats van dat er vooraf frames zijn vastgesteld. Schreier (2013) noemt dit ook wel de *data-driven approach*, een methode waarbij de codes direct worden afgeleid uit de tekst en in minder mate, of juist helemaal niet, uit de richtinggevendende concepten die voortkomen uit het theoretisch kader.

Tijdens het handmatige codeerproces is de constant vergelijkende methode, zoals omschreven door Boeije (2002), toegepast. Zij benoemt dat het belangrijk is om bij het coderen de data te vergelijken op verschillende niveaus. In dit onderzoek heeft er dan ook een vergelijking plaatsgevonden tussen de artikelen zelf, tussen de verschillende artikelen uit dezelfde periode en bij de onderzochte periodes onderling. Het coderen zelf is gedaan aan de hand van drie stappen, namelijk open coderen, axiaal coderen en selectief coderen (Boeije, 2010).

Als eerste zijn de artikelen gesorteerd op basis van de krant en de periode die is onderzocht. Op deze manier was het mogelijk om de kranten los van elkaar te analyseren en ook onderscheid te maken tussen de periodes. Vervolgens zijn de artikelen open gecodeerd, waarbij de tekst is opgebroken en per woord en zin is nagegaan wat deze precies inhoudt, waarna er een code aan is

gegeven. Deze codes zijn vervolgens samengevoegd bij de tweede stap, waarbij de artikelen axiaal zijn gecodeerd. Dit houdt in dat de codes van de verschillende artikelen die overeenkomen met elkaar zijn vergeleken (Boieje, 2010). Ook zijn codes gecombineerd om zo te zoeken naar patronen. Bij zowel het open coderen als bij het axiaal coderen is rekening gehouden met de eerder genoemde *framing-* en *reasoning devices* (Van den Bulck et al., 2008; Van Gorp, 2005).

Door de relevante codes aan elkaar te koppelen, zijn er hoofd- en subcategorieën gevormd. Dit heeft een codeboom opgeleverd die zichtbaar is in bijlage B. Hierin is schematisch weergegeven welke subcategorieën er onder de hoofdcategorieën vallen, om zo een duidelijk beeld te schetsen van hoe de categorieën zijn opgebouwd. Uiteindelijk zijn er met deze categorieën frames gevormd middels de eerdergenoemde criteria van Cappela en Jamieson (1997).

Door deze twee stappen uit te voeren bij het analyseren van de berichtgeving over Erdoğan zijn er een viertal frames ontstaan. Zo is het eerste frame, het populariteitsframe, gevonden doordat in de tekst veel werd gesproken over zijn algemene populariteit, zijn vele aanhangers en de redenen voor zijn populariteit. Allerlei onderdelen die samen naar één thema wijzen, de populariteit van Erdoğan. Ook werd er steeds benadrukt hoe spectaculair zijn overwinningen zijn geweest. Door te letten op het aspect woordkeuze, vertelt het gebruik van een woord als 'spectaculair' al iets over hoe de krant in kwestie tegen de overwinning aan kijkt. Enerzijds benadrukt de grootsheid van Erdoğan en anderzijds zit hier ook een waardeoordeel in verworven, het benadrukt namelijk hoe indrukwekkend de overwinning wordt bevonden. Hiermee kon uiteindelijk gezegd worden dat de nadruk op de grootsheid en vele aanhangers zorgt voor een populariteitsframe, welke met name positief is doordat er met lovende woorden over Erdoğan wordt gesproken.

Voor het vinden van het machtsbelustheidframe is hetzelfde proces doorlopen. Hierbij waren met name de *reasoning devices* van Van Gorp (2005) erg nuttig. Zoals aangegeven hangen deze samen met de functies van framing, waarbij een probleem gedefinieerd wordt, verantwoordelijkheid wordt toegewezen, een moreel oordeel wordt gegeven en mogelijke oplossingen worden bedacht (Entman, 1993). Met name de eerste drie stappen hebben geholpen het definiëren van het machtsbelustheidsframe. Het frame gaat namelijk over de steeds groter wordende greep naar macht van Erdoğan. Dit werd als eerste in de artikelen benoemd als een probleem, waarbij de kranten aangaven hoe het onrust veroorzaakte bij een groot deel van de bevolking. Hierbij werd ook verantwoordelijkheid toegewezen, het was altijd de wijzende vinger naar Erdoğan. Later kwam hier ook een oordeel bij vanuit de kranten zelf, hoe deze machtsbelustheid een negatieve ontwikkeling is binnen Turkije. Dit laat zien hoe door middel van het opbreken van de tekst en het aan elkaar linken van de codes middels de *devices* er een patroon zichtbaar wordt die duidt op een frame.

Het strategiefame is zichtbaar geworden doordat na het open coderen bleek dat veel codes te maken hadden met de strategie van Erdoğan. Bij het letten op woordkeuze viel op hoe er bij de

beschrijving van Erdoğan werd gesproken van een slimme of strategische aanpak. Tijdens het axiaal coderen werd al snel duidelijk dat deze onder een categorie te scharen vielen. Deze verwoordingen duiden namelijk op hetzelfde, namelijk dat Erdoğan een strategische politicus is die heel doordacht te werk gaat. Ze dragen dezelfde boodschap en dat is een reden geweest om ze samen te voegen. Dit is een voorbeeld van een van de patronen die naar voren kwam door het combineren van de verschillende codes uit de eerste fase. Middels de *framing devices* van Van den Bulck et al. (2008) kon vervolgens bepaald worden op wat voor manier deze strategische houding wordt gepresenteerd. Hierbij is met name weer gelet op woordkeuze. Zo werd er beschreven hoe Erdoğan een 'dubbel spel' speelt in de politiek, wat te maken heeft met hoe hij zich minder islamitisch positioneert dan dat hij eigenlijk is. Uit deze woordkeuze blijkt dat de kranten benadrukken dat Erdoğan zijn ware, islamitische aard verbergt.

Het laatste frame dat voortkomt uit de artikelen is het islamitische doelenframe. Bij het open analyseren van de artikelen bleek al vrij snel dat het richtinggevende concept 'islam' op verschillende manieren naar voren kwam. Het werd met name gelinkt aan hoe er onrust was bij een deel van de samenleving wat betreft de islamitische motieven van Erdoğan. Men had er geen vertrouwen in dat hij het secularisme in Turkije zou waarborgen. Twee verschillende codes, die toch met elkaar samenhangen. In beiden gevallen wordt wantrouwen geuit en daarnaast zou het islamiseren van Turkije betekenen dat het secularisme zou verdwijnen. Ook hier zijn de *reasoning devices* goed van pas gekomen, omdat hier wederom de functies van framing duidelijk in de artikelen naar voren kwamen. Zo werd eerst benadrukt dat het mogelijk islamiseren van Turkije een problematische ontwikkeling zou zijn. Erdoğan werd hierbij als verantwoordelijke voor deze dreiging aangewezen. Daarnaast werd de focus gelegd op hoe dit wantrouwen en angst veroorzaakte, waarmee het oordeel werd uitgedragen dat dit negatieve ontwikkelingen zou zijn.

Na het vormen van de frames is de laatste fase van het codeerproces uitgevoerd, namelijk het selectief coderen. Tijdens deze stap is er gekeken naar hoe de hoofdcategorieën, ofwel de frames, aan elkaar gelinkt zijn en hoe deze door de tijd zijn veranderd. Dit was mogelijk doordat alle periodes per krant los van elkaar zijn onderzocht, waardoor de veranderingen duidelijk waren waar te nemen. Daarnaast is er ook gekeken naar verschillen tussen de kranten onderling. Om dit duidelijk van elkaar gescheiden te kunnen zien zijn als eerste zijn de artikelen van de *Volkscrant* geanalyseerd, daarna pas die van de *Telegraaf*. Dit zorgde er in het begin wel voor dat er een neiging was om de codes die waren gevonden bij de *Volkscrant* ook te zoeken bij de *Telegraaf*. Om dit te voorkomen is er bij het benoemen van de codes zo dicht mogelijk bij de tekst gebleven. Pas in de laatste fase is er gekeken naar de overeenkomsten en verschillen tussen de categorieën van de *Volkscrant* en de *Telegraaf*.

### 3.5. Validiteit en betrouwbaarheid

Om de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek te garanderen, zijn alle fases die zijn doorlopen tijdens de analyse in dit hoofdstuk uitgebreid toegelicht. De selectie van de artikelen is toegelicht en een overzicht hiervan is toegevoegd in de bijlagen (bijlage A). Daarnaast zijn ook de hoofd- en subcategorieën die de analyse heeft opgeleverd schematisch terug te vinden de codeboom (bijlage B). Dit draagt ook bij aan de repliceerbaarheid van het onderzoek. Zo is de veelvuldig gebruikte methode van constante vergelijking uitgelegd (Boeije, 2002), met specifieke toepassing op het huidige onderzoek. Per stap binnen het codeerproces – open, axiaal en selectief – is beschreven welke beslissingen zijn genomen met betrekking op de geanalyseerde artikelen. Dit om te garanderen dat wat bedoeld was onderzocht te worden, ook daadwerkelijk is onderzocht. Als laatste zijn ook de regels die in dit onderzoek gebruikt worden om frames te vormen benoemd (Cappela & Jamieson, 1997), wat duidelijkheid schept over het proces waarin categorieën worden omgezet tot frames. Ook dit is belangrijk voor de repliceerbaarheid van het onderzoek.



## 4. Resultaten

Dit hoofdstuk is gewijd aan de beschrijving van de resultaten die voortkomen uit de kwalitatieve inhoudsanalyse van de artikelen uit de *Volkscrant* en de *Telegraaf*. De resultaten zijn onderverdeeld in vier paragrafen, waarbij elke paragraaf een frame beschrijft die illustreert hoe er over Erdoğan in de kranten is geschreven. Het gaat hierbij om het populariteits-, machtsbelust-, strategisch - en islamitische doelenframe. De paragrafen beschrijven ieder de verschillende onderdelen waaruit de uiteindelijke frames zijn opgebouwd. Daarnaast worden per frame ook de beide deelvragen besproken. Dit houdt in dat de veranderingen in de frames door de tijd heen uitgebreid worden beschreven en ook de verschillen en overeenkomsten tussen de twee kranten worden benoemd.

### 4.1. Populariteitsframe

Het eerste frame wat uit de inhoudsanalyse komt is het populariteitsframe. Het laat zien hoe de *Volkscrant* Erdoğan omschrijft, namelijk als een zeer populaire man. In de *Telegraaf* is het frame niet zichtbaar. De krant gaat namelijk zodanig weinig in op zijn populariteit dat er niet gesproken kan worden van een frame. De *Telegraaf* benoemt een enkele keer hoe charismatisch (De Telegraaf, 18 november 2002) en populair (De Telegraaf, 4 november 2002) Erdoğan is, maar dit wordt slechts kort genoemd en niet toegelicht. In de *Volkscrant* daarentegen wordt dit wel uitgebreid gedaan. Het frame is met name zichtbaar in het begin, vlak na de oprichting van de AKP in 2001 en na de parlementsverkiezingen in 2002. Na de parlementsverkiezingen in 2007 is het ook nog zichtbaar, maar wel zwakker. In deze eerste drie periodes zijn wel dezelfde onderdelen van het frame zichtbaar. Vervolgens valt het populariteitsframe in zijn geheel weg, waarna het na de coup poging in 2016 weer sterk opspeelt.

Het populariteitsframe bestaat in totaal uit zes onderdelen die de aanwezigheid van het frame in de *Volkscrant* onderbouwen. Het eerste onderdeel van het frame gaat in op hoe de krant simpelweg benoemt hoe populair Erdoğan is en is zichtbaar vlak na de oprichting van de AKP in 2001. De *Volkscrant* beschrijft hier wat het voor de partij betekent om een leider zoals Erdoğan te hebben:

De leider wordt Recep Tayyip Erdogan, de voormalige burgemeester van Istanbul voor pas de verboden Faziletspartij, de Partij van de Deugd. Daarmee heeft AK en geducht wapen in handen gekregen, want de zeer populaire Erdogan wordt in staat geacht bij vrijwel alle andere partijen stemmen los te weken. (De Volkscrant, 15 augustus 2001).

Dit citaat belicht op twee manieren de populariteit van Erdoğan, enerzijds door het direct te benoemen en anderzijds door aan te geven dat hij diegene is die de stemmen naar zich toe kan

trekken tijdens de eerstvolgende verkiezingen. Mogelijk is dat het bij de oprichting zo in de artikelen wordt aangehaald omdat het tegelijkertijd Erdoğan introduceert aan de Nederlandse lezers. De verwachting is dat een groot deel van de Nederlandse bevolking hem nog niet kent, of enkel als burgemeester, waardoor er op deze manier een korte beschrijving wordt gegeven van zijn mogelijke invloed. Door het op deze manier te omschrijven, benadrukt de *Volkscrant* namelijk dat ondanks Erdoğan nog geen onderdeel is van het parlement, hij hier in de toekomst waarschijnlijk wel een belangrijk onderdeel van gaat vormen. De kans dat hij een invloedhebber wordt binnen Turkije, maakt het ook relevant voor de Nederlandse bevolking om informatie over hem te verkrijgen.

Het citaat duidt ook op het tweede onderdeel van het populariteitsframe. Hier is namelijk zichtbaar hoe men in Turkije Erdoğan in eerste instantie alleen kent van zijn tijd als burgemeester in Istanbul. Volgens de *Volkscrant* is dit een zeer belangrijke factor van zijn populariteit bij de Turkse bevolking. De krant geeft namelijk aan hoe de prestaties en de gedragingen van Erdoğan tijdens zijn burgermeesterschap ervoor hebben gezorgd dat hij als leider van de AKP door veel mensen ook positief wordt ontvangen. Het volgende fragment illustreert dit goed:

In Istanbul verrichtte hij goed werk. Zo werd onder zijn leiding de hopeloze bende bij de stadswaterleiding aangepakt, waardoor het overgrote deel van de stedelingen eindelijk beschikt over stromend water. Ook werd de welig tierende corruptie met redelijk succes bestreden. Erdogan maakte zich ook populair doordat hij niet onmiddellijk vriendjes en partijgenoten op allerlei posten benoemde. (De *Volkscrant*, 16 augustus 2001).

Zijn geslaagde burgemeesterschap blijkt ook nog na de parlementsverkiezingen in 2002 en 2007 van belang, de *Volkscrant* benadrukt hier wederom dat het een belangrijk onderdeel is zijn succes. Hierbij worden ook dezelfde factoren benoemd als eerder, de vooruitgang van belangrijke voorzieningen zoals water en het schoner maken van de stad:

Erdogan teert immers nog steeds op zijn roem als geslaagde burgemeester van Istanbul, waar hij in vierenhalf jaar tijd voor elkaar kreeg dat een aantal voorzieningen, waaronder het waterleidingbedrijf, weer naar behoren ging functioneren. De stad met haar twaalf miljoen inwoners ging er onder zijn bewind met sprongen op vooruit. (De *Volkscrant*, 4 november 2002).

Erdogan klom op tot voorzitter in Istanbul en toen de partij bij de lokale verkiezingen in 1994 een grote overwinning boekte, werd hij burgemeester van Groot-Istanbul. Daar legde hij de basis voor zijn latere populariteit. Voor- en tegenstanders vinden dat Erdogan een uitmuntende bestuurder was die de stad groter en schoner maakte. Ook was er relatief weinig corruptie - een nationale ondeugd. (De *Volkscrant*, 23 juli 2007).

Het derde onderdeel van het populariteitsframe slaat op hoe de *Volkskrant* benoemt dat de populistische instelling van Erdoğan bijdraagt aan zijn populariteit doordat het een groot deel van de Turkse bevolking lijkt te raken. Hierbij gaat het met name over de manier waarop Erdoğan zich tegen de gevestigde orde keert. Dit onderdeel is vanaf het begin al zichtbaar, zo wordt er in de *Volkskrant* beschreven hoe hij zich bij de oprichting van de AKP profileert als een politicus die zich met zijn partij tegen de zogenaamde corrupte elite afzet:

De AK-partij, Adalet ve Kalkınma Partisi, voert als symbool een brandende lamp. AK staat in het Turks voor 'schoon' of 'wit'. De partij zegt op een transparante manier te willen opereren, de leiders zijn niet uit op eigen gewin, onderstreepte de populist Erdogan, suggererend dat veel andere Turkse politici dat wel zijn. (De Volkskrant, 16 augustus 2001).

Dit citaat laat overigens ook zien dat Erdoğan letterlijk een populist wordt genoemd. Volgens de *Volkskrant* heeft deze aanpak uiteindelijk bijgedragen aan zijn populariteit en de overwinning van de AKP tijdens de parlementsverkiezingen in 2002. De situatie in de Turkse politiek die Erdoğan aankaart blijkt volgens de krant precies datgene te zijn wat het volk als problematisch ervaart. De artikelen die zijn gepubliceerd na de uitslag van deze verkiezingen in 2002 gaan namelijk in op hoe dit de reden is geweest voor vele Turken om op Erdoğan te stemmen.

De Turkse kiezer heeft duidelijk te kennen gegeven dat het afgelopen moet zijn met de alomtegenwoordige corruptie, de onverschilligheid en de incompetentie die tot in de hoogste regionen van de bureaucratie heerst. Daarom werd massaal gestemd op een partij die buiten de kliek stond: Tayyip Erdogans AKP. (De Volkskrant, 4 november 2002).

Deze twee voorgaande citaten laten duidelijk zien hoe de *Volkskrant* beschrijft hoe de populistische instelling van Erdoğan, waarbij hij zich afzet tegen de elite, ervoor heeft gezorgd dat hij zoveel stemmen heeft ontvangen. Daarnaast wordt er doordat er beschreven staat dat Erdoğan buiten de kliek valt nog een populistisch kenmerk benadrukt, namelijk dat hij zelf niet tot de elite behoort en eigenlijk dus in een minderwaardige positie zit. Zo benoemt de *Volkskrant* ook dat de AKP onder leiding van Erdoğan zich kenmerkt als de underdog (De Volkskrant, 5 november 2002).

Het vierde onderdeel van het populariteitsframe zit in de manier waarop de *Volkskrant* de nadruk legt op hoe bijzonder het is dat hij zo groot is geworden. Hierbij gebruikt de krant dan ook lovende woorden. Zo wordt hij een van de meest succesvolle politicus in de Turkije benoemd, waarbij ook wordt beschreven hoe knap dit wel niet is aangezien Erdoğan voorheen nooit bezig is

geweest met landelijke politiek (De Volkskrant, 4 november 2002). Door te benadrukken dat het 'knap' wordt gevonden, lijkt het alsof er in de artikelen een sprankje bewondering zichtbaar is. Dit zegt verder niets over hoe de krant tegen zijn politieke keuzes aankijkt maar het toont wel aan dat de *Volkskrant* zelf onder de indruk lijkt van wat Erdoğan heeft bereikt.

Deze bewondering is op dezelfde manier zichtbaar in hoe de krant spreekt over hoe de tegenstanders van Erdoğan hem niet moeten onderschatten, omdat de steun die hij ontvangt erg groot is. Dit benadrukt de *Volkskrant* in het volgende fragment:

Het verdeel- en heersprincipe lijkt te werken: naast de hervormingsgezinde AK is er ook de conservatieve Saadet Partisi (de Gelukzaligheidspartij). Maar of de tegenstanders van Tayyip Erdogan tevreden achterover kunnen leunen, moet de komende jaren blijken. Wat hen alvast ongerust moet stemmen is de brede steun die Erdogan heeft bij de opkomende klasse van religieuze ondernemers uit Centraal-Anatolie. (De Volkskrant, 16 augustus 2001).

Dit duidt ook op het vijfde onderdeel van het populariteitsframe. Het is volgens de *Volkskrant* namelijk deze grote steun die Erdoğan meerdere overwinningen heeft opgeleverd. Deze overwinningen van de partij van Erdoğan bij de parlementsverkiezingen in 2002 en 2007 worden door de krant omschreven als spectaculair. Mogelijk omdat er niet verwacht werd dat een islamitische partij zo groot kon worden in een seculier Turkije. De nadruk op hoe indrukwekkend de overwinningen zijn laat zien dat de *Volkskrant* het als imponerende gebeurtenissen ziet, die direct terugslaan op Erdoğan en wat hij heeft bereikt. De krant benoemt namelijk bij de beschrijving van deze overwinningen dat deze door de AKP zijn bereikt onder leiding van Erdoğan, of er wordt later nog gerefereerd naar het feit dat hij aan het roer staat. De prestaties van de AKP die worden beschreven in de krant omschrijven daardoor ook gelijk de successen van Erdoğan. De onderstaande fragmenten van vlak na de parlementsverkiezingen in 2002 en 2007 laten duidelijk hoe de *Volkskrant* ingaat op de grootsheid van de overwinningen:

Sinds de oprichting van de Turkse republiek in 1923 nam Turkije als gematigd moslim-land een strikte scheiding tussen religie en politiek in acht. Tegen die achtergrond mag de overweldigende verkiezingsoverwinning van een partij met islamistische wortels zonder meer als spectaculair worden betiteld. (De Volkskrant, 5 november 2002).

De Gerechtigheids- en Ontwikkelingspartij (AKP) van de Turkse premier Tayyip Erdogan heeft bij de verkiezingen van zondag een eclatante overwinning behaald. De AKP wist haar absolute meerderheid te behouden. Zij haalde 46,8 procent van de stemmen en krijgt daarmee 341 zetels in de volksvertegenwoordiging. (De Volkskrant, 23 juli 2007).

Door woorden te gebruiken zoals ‘overweldigend’ en ‘spectaculair’ benadrukt de *Volkskrant* de grootsheid van de overwinningen. Ook met het benoemen van de percentages wordt er een nadruk gelegd op hoe groot de steun is die Erdoğan onder de Turkse bevolking geniet, wat weer een indicatie is van de omvang van zijn populariteit.

Zoals aangegeven is het populariteitsframe in 2007 al wat zwakker, waarna het vervolgens niet meer zichtbaar is in de berichtgeving van na de parlementsverkiezingen in 2011 en de presidentsverkiezingen in 2014. Dit heeft mogelijk te maken met dat in deze periode meer nadruk in de artikelen wordt gelegd op de machtsbelustheid van Erdoğan, wat in de volgende paragraaf uitgebreid wordt toegelicht. Hierdoor is er een omslag naar een wat negatievere toon van berichtgeving, in plaats van dat er bewondering wordt geuit. Wat betreft de grootsheid van zijn overwinningen valt de opvallende factor wellicht weg omdat hij al meerdere keren heeft gewonnen en de nieuwe overwinningen minder indruk maken.

Het zesde onderdeel is zichtbaar in de berichtgeving van na de coup poging op 15 juli 2016. Dit is het moment waarop het populariteitsframe weer duidelijk zichtbaar is in de *Volkskrant*. Zoals de krant omschrijft, heeft de staatsgreep ervoor gezorgd dat veel Turken hun steun en loyaliteit aan Erdoğan tonen. Dat uit zich in eerste instantie bij de bewoners van Turkije zelf. De *Volkskrant* omschrijft hoe tijdens de coup de vele aanhangers van Erdoğan de straat op gingen om namens hem te vechten:

Het verloop van de dwaze coup poging toonde aan dat Erdogan brede steun geniet onder de bevolking: het waren zijn aanhangers die de coup smoorden door de straat op te gaan. Vaak blijken de blote handen van het volk het krachtigste wapen tegen coup legers. (De Volkskrant, 18 juli 2016).

Hier legt de krant direct de link tussen hoe het feit dat veel Turken de straat op gingen om de coup tegen te gaan samenhangt met de grote steun die Erdoğan ontvangt. De *Volkskrant* laat ook zien dat de coup poging steun opwekte vanuit een onverwachtse hoek, namelijk bij partijen die in eerste instantie tegen Erdoğan waren en ook politieke leiders uit het buitenland. Hierdoor wordt duidelijk dat als gevolg van de coup poging de populariteit van Erdoğan alleen maar groter is geworden:

Turkse burgers kwamen vrijdag massaal in het geweer om met blote handen de tanks te stoppen. Het volk vierde dit weekend de goede afloop. In 85 duizend moskeeën klonken dankgebeden voor de overwinning van de democratie. Ook de oppositiepartijen schaarden zich achter de regering. Buitenlandse leiders vormden een kordon rondom de man wiens autoritaire strapatsen de laatste jaren zo veel argwaan hebben gewekt. (De Volkskrant, 18 juli 2016).

Ook blijkt uit de beschrijving in de krant dat de populariteit van Erdoğan verder reikt dan alleen in Turkije. In een van de artikelen in de *Volkskrant* schrijft een journalist over hoe hij vele Duitse Turken een nummer hoorde zingen over Erdoğan tijdens een massale samenkomst om hun steun te betuigen:

Ik hoorde het een kleine maand geleden, toen tienduizenden Duitse Turken in Keulen bijeenkwamen om met veel vlagvertoon de Turkse president Erdogan - die ternauwernood een coup poging had overleefd - een hart onder de riem te steken. Bij die bijeenkomst klonk het Erdogan-nummer onophoudelijk. (De Volkskrant, 20 augustus 2016).

Deze verschillende citaten uit artikelen die na de coup poging zijn gepubliceerd, laten zien hoe de *Volkskrant* de nadruk legt op de vele aanhangers Erdoğan geniet na de coup poging. Dit geldt niet alleen voor de inwoners van Turkije, maar volgens de krant blijkt hij ook in het buitenland onder de Turken zeer populair te zijn. Dit laat zien hoe de coup poging eigenlijk heeft bijgedragen aan deze hernieuwde focus in de *Volkskrant* op zijn populariteit en hoe het hem juist nog groter zou hebben gemaakt. De krant geeft immers aan dat het er zelfs voor gezorgd heeft dat groeperingen die voorheen tegen hem waren en politieke leiders uit het buitenland ook achter hem zijn komen te staan.

Het populariteitsframe komt dus enkel terug in de *Volkskrant* en niet in de *Telegraaf*. De berichtgeving over Erdoğan bestaat in het begin, vanaf de oprichting van de AKP tot na de parlementsverkiezingen in 2007, uit vijf onderdelen: zijn algemene populariteit, zijn succesvolle burgermeesterschap, zijn populisme, zijn succes als politicus en de grootse overwinningen van de AKP. Hierna is het populariteitsframe even helemaal niet meer zichtbaar in de krant. De artikelen die gepubliceerd zijn in de periode vlak na de parlementsverkiezingen in 2011 en de presidentsverkiezingen in 2014 geven geen onderbouwing voor het frame. Dit heeft mogelijk te maken met dat zijn overwinningen niet meer als een verrassing komen en omdat in deze periode een sterke negatieve focus op zijn greep naar macht zichtbaar is. Echter is het populariteitsframe weer prominent zichtbaar in de berichtgeving na de coup poging in 2016, waar het zesde onderdeel van het populariteitsframe in de *Volkskrant* zichtbaar is. De krant benoemt hier namelijk hoe de coup poging ervoor heeft gezorgd dat Erdoğan nog populairder is geworden, doordat hij veel steun heeft ontvangen van de bevolking zelf en ook vanuit het buitenland.

#### 4.2. Machtsbelustheidsframe

Het tweede frame dat zichtbaar is, is het machtsbelustheidsframe. Dit frame is zichtbaar in zowel de *Volkskrant* en de *Telegraaf* en duidt op de manier waarop de kranten de nadruk leggen op het verlangen van Erdoğan naar het verkrijgen van steeds meer macht. Het machtsbelustheidsframe is opgebouwd uit vijf verschillende onderdelen, die ieder wijzen op een manier waarop dit verlangen door beide kranten wordt uitgedragen. Deze onderdelen laten ook zien hoe er door de tijd heen een stijging in de kranten te zien is in de mate van machtsbelustheid van Erdoğan. De kranten komen in de manier waarop het frame zichtbaar is redelijk overeen. Een klein verschil zit in het feit dat de *Volkskrant* zelf benadrukt dat de situatie reden is voor ongerustheid, terwijl de *Telegraaf* enkel de ongerustheid benoemt wanneer dit wordt uitgedragen door een betrokken partij, zoals de secularisten in Turkije.

Het eerste onderdeel gaat nog niet zozeer over het grijpen naar de macht, maar over hoe Erdoğan ondanks dat hij geen premier is wel wordt neergezet als de echte machtshebber. Bij de oprichting van de AKP wordt Erdoğan direct gepresenteerd als de leider, maar bij de eerste verkiezingen in 2002 mag hij nog geen premier worden in verband met een eerdere veroordeling. Hij werd in 1999 namelijk afgezet als burgemeester in verband met het zogenaamd aanzetten tot haat. Dit bezorgde hem tien maanden gevangenisstraf en een politieke ban (De *Volkskrant*, 15 augustus 2001). De kranten geven aan dat ondanks hij niet aan het roer staat, dit is namelijk Gül, hij eigenlijk wel diegene is die de touwtjes in handen heeft. Zo zegt de *Volkskrant* hierover dat Erdoğan de “eminence grise” wordt van de AKP (De *Volkskrant*, 4 november 2002), ofwel de machthebber die wel op de achtergrond blijft. In de *Telegraaf* wordt ook aangekaart dat het eigenlijk wel Erdoğan had moeten zijn die premier werd, maar dat dit door de eerdere veroordeling niet mogelijk is.

De AKP-leider wordt ervan verdacht de Turks seculiere republiek, die islamitische politiek verbiedt, omver te willen werpen ten gunste van een islamitische staat. Daarom kan hijzelf noch premier, noch parlementariër worden. Wel blijft hij voorlopig leider van de AKP. Over twee weken zal de rechter hier een uitspraak over doen. (De *Telegraaf*, 4 november 2002).

Ook wordt er in de artikelen aangegeven dat er wel geprobeerd wordt Erdoğan alsnog premier te laten worden. Zo staat er bijvoorbeeld in de *Telegraaf* dat er door het Turkse parlement werd ingestemd met een aantal voorstellen die het mogelijk zouden maken voor Erdoğan om ook premier te kunnen worden (De *Telegraaf*, 14 december 2002). Ook in de *Volkskrant* wordt dit besproken:

Het Turkse parlement heeft vrijdag voor de tweede maal ingestemd met een wijziging van de grondwet die het mogelijk moet maken dat Tayyip Erdogan, leider van de AK-partij alsnog

parlementslid kan worden. Dat was nodig omdat president Ahmet Necdet Sezer vorige week zijn veto uitsprak over de wijziging. (De Volkskrant, 28 december 2002).

Deze citaten tonen aan dat de kranten Gül niet echt erkennen als de leider, maar de eigenlijke macht toekennen aan Erdoğan. Door ook het proces te benoemen dat wordt doorlopen om Erdoğan alsnog premier te laten worden, wordt er al indirect benadrukt dat Erdoğan eigenlijk een hogere positie ambieert. Een positie waarin de AKP zelf hem ook wil krijgen.

In 2007 won de AKP voor de tweede keer de verkiezingen en hier gaan de kranten wederom in op het onderdeel van het machtsbelustheidsframe waarin naar voren komt hoe de weg langzaam maar zeker wordt vrijgemaakt voor Erdoğan. De *Telegraaf* bespreekt net zoals na de parlementsverkiezingen in 2002 het feit dat er wetswijzigingen worden doorgevoerd om Erdoğan hogerop te helpen. Zoals duidelijk wordt in het volgende citaat, waarin de rol van Gül hierin wordt beschreven:

Hij is na Erdogan de tweede man binnen de AKP. In 2002 en 2003 was Gül korte tijd premier, omdat Erdogan niet aan de verkiezingen mocht meedoen. Als premier zorgde Gül voor een grondwetswijziging waardoor de weg werd vrijgemaakt voor de AKP-leider. (De Telegraaf, 29 augustus 2007).

Daarnaast wordt in de kranten ook aangedragen dat het eigenlijk de bedoeling was om Erdoğan aan te stellen als president van Turkije. De *Volkskrant* omschrijft de overwinning van de AKP bij de parlementsverkiezingen van 2007, waarna wordt benoemd wat het betekent voor de mogelijkheid van het kiezen van een nieuwe president:

Dat houdt in dat de AKP geen tweederde meerderheid heeft weten te behalen in het 550 zetels tellende parlement. Die meerderheid is nodig om de Grondwet te kunnen wijzigen, of om het parlement een president te laten kiezen. Dat laatste was de aanleiding voor deze vervroegde verkiezingen. Toen de ambtstermijn van de zittende president Ahmet Necdet Sezer afliep, schoof de AKP aanvankelijk premier Erdogan naar voren. Na de woedende reacties uit het seculiere kamp (dat Erdogan ervan verdenkt van Turkije een islamistische staat te willen maken) werd minister van Buitenlandse Zaken Abdullah Gül de kandidaat. (De Volkskrant, 23 juli 2007).

Het citaat laat zien dat Erdoğan de aanvankelijke presidentskandidaat zou zijn en dat dat de reden is geweest voor de vervroegde verkiezingen. Het is wederom een aanwijzing voor dat de AKP en Erdoğan actief bezig waren om hem de hoogste positie toe te kennen binnen de Turkse politiek.



De tweede onderbouwing van het machtsbelustheidsframe heeft te maken met hoe de kranten benadrukken hoe Erdoğan steeds meer macht naar zich probeert toe te trekken door alle staatsinstellingen over te nemen. Het onderdeel komt naar voren in de berichtgeving die gepubliceerd is na de presidentsverkiezingen in 2011 en de algemene verkiezingen in 2014. Dit is het eerste moment waarop er letterlijk wordt benoemd hoe Erdoğan zijn macht vergroot. In de *Volkskrant* staat het volgende hierover beschreven:

De actie van de generaals is een gevolg van een machtsstrijd tussen de oude seculiere elite en de nieuwe vroom-islamitische machthebbers van Erdogans regeringspartij AKP. De AKP heeft sinds haar aantreden negen jaar geleden een steeds groter deel van de staatsinstellingen in handen gekregen. De strijdkrachten gelden als het laatste bolwerk van de seculieren. (De Volkskrant, 1 augustus 2011).

In het citaat wordt niet gespecificeerd welke instellingen er precies zijn overgenomen, maar doordat de *Volkskrant* benadrukt dat slechts het leger nog onderdeel is van de seculieren is wel duidelijk dat Erdoğan het grootste deel van invloed van de seculieren heeft overtroffen. Daarnaast wordt in de *Volkskrant* ook aangegeven dat Erdoğan bezig is de macht van de militairen terug te dringen. Dit uit zich bijvoorbeeld in de diverse strafzaken die hij heeft lopen tegen officieren die een coup zouden beramen (De Volkskrant, 1 augustus 2011). Ook wordt er benoemd dat de militairen zelf het idee hebben dat Erdoğan hun macht wil verminderen. Met name doordat hij bezig is geweest met het versterken van de paramilitaire eenheden bij de politie, wat door de militairen wordt gezien als het bouwen van een eigen leger (De Volkskrant, 30 juli 2011). De *Telegraaf* omschrijft deze ontwikkeling ook:

Gisteren ging, zoals ieder half jaar, de regering in conclaaf met het leger. Kosaner wordt waarschijnlijk opgevolgd door de generaal van de politie, Necdet Ozel. Dat is een bondgenoot van Erdogan omdat de politie de al 27 jaar oude strijd tegen de Koerdische PKK zal gaan leiden. Het politieapparaat wordt opgetuigd tot een paramilitaire club. Een leger van de AKP, zeggen de generaals. De toekomst van Turkije wordt ondergeschikt gemaakt aan de onduidelijke politieke agenda van één partij. (De Telegraaf, 2 augustus 2011).

De laatste zin uit dit fragment benadrukt dat Turkije volledig in de macht begint te raken van één partij, met als leider Erdoğan. De *Volkskrant* benoemt ook dat de macht van de strijdkrachten wordt beperkt door het doorvoeren van wetswijzigingen en een verhoogd toezicht op de defensie-uitgaven (De Volkskrant, 30 juli 2011). Welke wetswijzigingen dat precies zijn specificeert de krant echter niet. De manier waarop er over deze ontwikkelingen wordt gesproken, duidt er al op dat het niet per se

een positieve ontwikkeling wordt bevonden. Het is dan ook vanaf dit moment dat de toon in het frame over het algemeen negatiever wordt.

Het derde onderdeel van machtsbelustheidsframe uit zich in de manier waarop de *Volkskrant* en de *Telegraaf* benoemen hoe Erdoğan naast het terugdringen van de invloed van het leger, ook graag een presidentieel systeem wil invoeren. Dit is wederom een manier waarop in de artikelen wordt omschreven hoe Erdoğan om zijn macht probeert te vergroten. De *Volkskrant* benoemt het volgende:

Tot bezorgdheid van de oppositie wordt binnen de AKP ook steeds luider gepleit voor invoering van een presidentieel systeem. De president, en niet de premier, zou in zo'n systeem de belangrijkste uitvoerende bevoegdheden moeten krijgen. Erdogan zou de eerste president in het nieuwe systeem moeten worden. Hij zou zo tot 2024 aan de macht kunnen blijven. (De Volkskrant, 14 juni 2011).

De krant benadrukt hiermee dat hij niet alleen meer macht krijgt, maar ook dat hij langer aan de macht kan blijven. Ook wordt de bezorgdheid van de tegenstanders in het citaat geuit. De *Volkskrant* toont hiermee dat deze greep naar macht door de oppositie als negatief wordt ervaren. De *Telegraaf* gaat ook in op de kwestie:

Door de nieuwe verkiezingswinst van de AKP van premier Erdogan tijdens de parlementsverkiezingen afgelopen zondag vrezen seculiere Turken dat Erdogan nog veel meer macht naar zich toe zal trekken en het land nog verder zal islamiseren. . . . Ook wil Erdogan de grondwet zo veranderen dat de president in de toekomst meer macht krijgt. Het is duidelijk dat hij zelf dan die functie wil vervullen.” (De Telegraaf, 14 juni 2011).

Hiermee wordt ook het vierde onderdeel van het machtsbelustheidsframe zichtbaar. Deze gaat namelijk over hoe in de kranten wordt aangekaart dat de greep naar macht van Erdoğan een negatieve ontwikkeling is. Het citaat beschrijft namelijk wederom de onrust die dit veroorzaakt, in dit geval bij de seculiere Turken. De *Telegraaf* laat zien dat deze groep de machtsbelustheid als problematisch ervaart. Niet alleen wordt dit gevoel geuit vanuit de tegenstanders van Erdoğan, ook de *Volkskrant* zelf geeft aan dat het een negatieve ontwikkeling is. De krant vergelijkt de Turkse president hier met Kemal Atatürk:

Helaas heeft hij met de stichter van de moderne Turkse staat een heerszuchtige instelling gemeen. Die springt de laatste tijd steeds meer in het oog. De Turkse rechtsstaat, die in de eerste jaren van de AKP-regering juist een steviger fundament heeft gekregen vertoont bedenkelijke scheurtjes. De vervolging van hoge militairen die betrokken zouden zijn geweest bij een coup poging, neemt absurde vormen

aan. De persvrijheid staat onder druk door de detentie van tientallen journalisten, van wie enkele al maanden zonder vorm van proces vastzitten. Het internet wordt van overheidswege herhaaldelijk gecensureerd. (De Volkskrant, 14 juni 2011).

Dit citaat laat ook de vijfde ontwikkeling zien die bijdraagt aan het machtsbelustheidsframe. De kranten benoemen namelijk dat Erdoğan zich in de strijd naar meer macht steeds meer handelt op een autoritaire manier, wat duidt op een bestuursvorm waarbij alleenheerschappij mogelijk is. Dit gedrag komt op een aantal manieren naar voren en heeft met name te maken met hoe de kranten beschrijven dat Erdoğan zijn tegenstanders wegwerkt. Zo komt de achteruitgang van persvrijheid prominent in de artikelen naar voren. De kranten benoemen dat Erdoğan ervoor zorgt dat kritische journalisten worden ontslagen of opgepakt. Wie deze kritische journalisten precies zijn, wordt zowel in de *Telegraaf* als de *Volkskrant* niet benoemd. Er wordt enkel benadrukt dat de persvrijheid onder druk staat en dat er een aantal oneerlijke processen lopen (De Volkskrant, 14 juni 2011). Het volgende fragment laat zien hoe deze ontwikkeling in de *Telegraaf* wordt aangekaart:

De regerende AKP van premier Recep Tayyip Erdogan en president Abdullah Gul hebben in negen jaar macht de erfenis van Atatürk stevig aangetast. Het seculiere, prowesterse Turkije van weleer is niet meer. Honderden journalisten zitten in de bajes omdat zij het waagden kritisch te berichten. (De Telegraaf, 2 augustus 2011).

Ook de *Volkskrant* gaat hierop in:

De laatste vijf jaar van Erdogans premierschap zagen we niet zozeer een radicale islamisering als wel zorgwekkend autoritair gedrag van de premier die inmiddels president is: tegenstanders en oppositie kregen te maken met dezelfde repressie en dubieuze strafzaken waarin het kemalistische establishment decennialang uitmuntte. (De Volkskrant, 24 september 2014).

Dit fragment laat bovendien wederom zien dat de *Volkskrant* zelf zorgen uit omtrent de ontwikkelingen rondom het gedrag van Erdoğan, in plaats van dat de krant de zorgen benoemen in de naam van betrokken partijen zoals de seculieren.

In de berichtgeving vlak na de coup poging van 15 juli 2016, is nog steeds dezelfde greep naar macht zichtbaar. Alleen wordt het autoritaire gedrag van Erdoğan nu omschreven als een reactie op de coup poging. Zo benadrukken zowel de *Volkskrant* als de *Telegraaf* hoe Erdoğan direct na de gebeurtenis zuiveringen doorvoert die hem zelf uiteindelijk machtiger maken. Het volgende staat beschreven in de *Telegraaf*: “Na de mislukte coup lanceerde Erdogan zijn eigen coup. Hij ontsloeg veertig procent van de generaals en admiraals, sloot militaire academies, liet honderden officieren

oppakken en plaatste de commandoketen onder bevel van politiek betrouwbare aanhangers maar militaire onbenullen.” (De Telegraaf, 5 augustus 2016). Het is hetzelfde autoritaire gedrag die de kranten al eerder hebben omschreven, waarbij hij iedereen die hem dwarszit langzaam wegwerkt.

De *Volkskrant* benoemt ook dat Erdoğan ambtenaren ontslaat en hoe dit een negatieve ontwikkeling is voor Turkije:

Dat Erdogan - wellicht met terugwerkende kracht - de doodstraf wil invoeren voor zijn tegenstanders, belooft weinig goeds. Het ontslag van honderden rechters en andere ambtenaren is evenmin een opsteker voor de rechtsstaat. En verder komt de vijand natuurlijk altijd uit het buitenland. (De Volkskrant, 19 juli 2016).

Dit refereert ook deels naar het onderdeel van het machtsbelustheidsframe die slaat op het overnemen van staatsinstellingen. De *Volkskrant* beschrijft hier hoe Erdoğan eigenlijk nog meer instellingen overneemt door zijn tegenstanders binnen deze organisaties weg te werken. Daarnaast laat het ook een ontwikkeling zien in hoe Erdoğan zijn tegenstanders straft. In plaats van dat er gesproken wordt van enkelen ontslagen en arrestaties, benoemt de *Volkskrant* hier ook dat Erdoğan een heftigere straf wil doorvoeren: de doodstraf. De krant uit met dit citaat wederom de eigen mening over de situatie, door te benoemen dat het weinig goeds belooft.

De citaten binnen deze paragraaf tonen dus aan hoe Erdoğan naarmate de tijd vordert steeds meer macht naar zich toe trekt. De *Volkskrant* en de *Telegraaf* komen met de frames behoorlijk overeen. Wel blijkt dat de *Volkskrant* de neiging heeft om een eigen mening te uiten over de toenemende machtsbelustheid van Erdoğan, terwijl de *Telegraaf* altijd een mening benoemt van een betrokken partij. In het begin komt deze wil naar macht echter nog niet zo sterk naar voren. De kranten benadrukken in eerste instantie dat Erdoğan de eigenlijke leider is van de AKP en hoe het de bedoeling is dat hij uiteindelijk aan de macht komt. Dit is met name zichtbaar vanaf de oprichting van de AKP in 2001 tot vlak na de parlementsverkiezingen in 2007. Vervolgens verschuift de focus in de kranten meer naar hoe Erdoğan staatsinstellingen overneemt en autoritair handelt, wat ook zijn eigen macht weer vergroot. Deze onderdelen van het machtsbelustheidsframe zijn met name zichtbaar na de parlementsverkiezingen in 2011 en de presidentiële verkiezingen in 2014. De kranten benoemen dit autoritaire gedrag ook na de coup poging van 15 juli 2016, waarna hij zuiveringen verricht die samenhangen met dit autoritaire gedrag. Deze focus is in deze periode naar verwachting vooral groot omdat de zuiveringen die Erdoğan doorvoert ook in Nederland merkbaar waren, wat het een nieuwswaardig onderwerp maakt voor het Nederlandse publiek. Verder laten de resultaten ook zien dat er niet alleen een stijging te zien is in de machtsbelustheid van Erdoğan, maar ook dat het ervoor zorgt dat hij steeds extremere maatregelen neemt tegen zijn tegenstanders.

### 4.3. Strategieframe

Het strategieframe gaat over hoe de kranten Erdoğan presenteren als een politicus die zeer doordacht te werk gaat. In zowel de Volkskrant en de Telegraaf komt dit frame op drie verschillende manieren naar voren. Elk onderdeel van het frame heeft te maken met hoe hij middels een strategische aanpak zijn doelen probeert te bereiken. In eerste instantie gaat het over hoe Erdoğan zich bewust minder islamitisch positioneert dan hij eigenlijk is, iets wat vanaf de oprichting van de AKP in 2001 zichtbaar is tot vlak na de parlementsverkiezingen in 2011. Bij dit onderdeel lijkt de Telegraaf zich iets kritischer te uiten tegenover deze aanpak dan de Volkskrant. Gelijktijdig gaat het ook over hoe Erdoğan zich op een voorzichtige en strategische wijze naar de top werkt, een focus die enkel zichtbaar is in de Volkskrant. Bij de Volkskrant valt het frame vanaf de parlementsverkiezingen in 2011 weg. Echter wordt in de Telegraaf na de presidentsverkiezingen in 2014 nog wel ingegaan op de strategische aanpak van Erdoğan. Hierbij gaat het juist meer over hoe Erdoğan gebruik maakt van de situatie in Syrië om zijn agenda voort te kunnen zetten. Na de coup poging in 2016 komt in beide kranten het strategieframe niet naar voren.

Het eerste onderdeel van het strategieframe heeft te maken met hoe de kranten beschrijven dat Erdoğan zichzelf en de AKP bewust anders profileert. Met 'anders' wordt bedoeld dat de kranten dus eigenlijk beweren dat hij en de partij sterker het islamitische geloof aanhangen dan dat ze doen overkomen. Het begint al bij de oprichting van de AKP in 2001, de tijd waarin het secularisme in Turkije hoog in vaandel staat. Erdoğan is voorheen al lid is geweest van andere partijen, die uiteindelijk zijn opgeschort in verband met anti-seculiere activiteiten. Vanwege deze dreiging benoemen de kranten hoe Erdoğan zich met de AKP anders positioneert. De *Volkskrant* zegt namelijk het volgende:

De partij tracht zich te affichereren als centrum-rechts. Niet alleen om daar stemmen weg te halen, maar ook om te voorkomen dat de partij zal worden gezien als een voortzetting van het verboden Fazilet. Immers, de voorganger van Fazilet, de Welzijnspartij (Refah) werd in 1998 verboden door het Constitutionele Hof, een besluit dat begin deze maand werd gebillijkt door het Europese Hof van de Rechten van de Mens. (De Volkskrant, 15 augustus 2001).

Dit fragment laat zien dat de *Volkskrant* benadrukt dat het een strategische keuze is van de AKP zich zo te positioneren. Hij wijkt bewust af van de positionering van een eerdere islamitische partij, de Falizet partij, omdat al is gebleken dat dit soort partijen niet in de Turkse samenleving worden geaccepteerd. Het is dus een middel om te voorkomen dat de partij niet kan voortleven binnen de Turkse politiek.

In de *Telegraaf* wordt benadrukt hoe Erdoğan eigenlijk geen keuze heeft dan dat hij moet doen alsof zijn partij niet islamitisch is. Het seculiere Turkije van toen liet dat niet toe. De krant geeft hierbij het idee dat Erdoğan dit eigenlijk wel wil, maar dat hij zich voor het volk bewust anders positioneert om zo zijn doelen te kunnen bereiken in de politiek:

Wie politiek succes wil boeken, moet als islamist een dubbel spel spelen. In de islam is het geoorloofd ware intenties te verbergen als men door ongelovigen in het nauw wordt gedreven ('Takkiye').

Erdogan wil dan ook geen islamist genoemd worden, al kent iedereen zijn fundamentalistische verleden en weigert hij nog steeds organisaties als Al-Qaeda, Hamas en Jihad terroristische organisaties te noemen. (De Telegraaf, 19 november 2002).

Hier wordt, net zoals in de *Volkscrant*, door de *Telegraaf* benadrukt dat Erdoğan zeer bewust zijn aanpak heeft veranderd omdat uit voorgaande jaren is gebleken dat een islamitische ideologie niet werkt binnen Turkije. Doordat er gesproken wordt van een 'dubbel spel' en het 'verbergen van ware intenties', gaat de *Telegraaf* dieper in op het gegeven dat Erdoğan eigenlijk zwaarder het geloof zou aanhangen dan dat hij doet lijken. De nadruk ligt hier dus meer op hoe Erdoğan bewust zijn ware, islamitische aard verbergt. Te toon lijkt hiermee wat kritischer, met deze bewoording lijkt de *Telegraaf* meer te spreken over misleiding als strategie

Behalve dat het seculiere Turkije het niet toelaat om als islamitische partij te opereren, blijkt ook het volk hier een rol in te spelen. De *Volkscrant* gaat namelijk in op hoe Erdoğan zich ervan bewust is dat zijn eigen volgelingen niet achter standpunten staan die te islamitisch gemotiveerd zijn. Hiermee wordt door de krant getoond dat niet alleen het seculiere establishment maar ook zijn eigen volgelingen hem een reden geven om zich minder extreem te positioneren:

De AKP heeft zich in de campagne gehoeven voor standpunten en uitspraken die haar het odium van een ijzeren islamitische cohort zouden opleveren. Erdogan lijkt goed te begrijpen dat een groot deel van zijn aanhang misschien wel instemt met een grotere rol van de islam in het openbare leven, maar niets wil weten van de sharia of andere vormen van religieuze dwingelandij. (Volkscrant, 24 juli 2007).

Hier wordt wederom benadrukt dat Erdoğan bewust ervoor gekozen zou hebben bepaalde islamitische standpunten achterwege te laten, puur omdat zijn huidige aanhang dit op dat moment ook niet zou kunnen waarderen. Hiermee schetst de *Volkscrant* het beeld dat Erdoğan een slimme politicus is die precies weet hoe hij op zijn publiek moet inspelen, wederom door zichzelf niet te extreem te positioneren.

Een andere manier waaruit blijkt dat de kranten de nadruk leggen op dat Erdoğan zich op een andere manier positioneert in verband met strategische overwegingen, is zichtbaar in de *Telegraaf*. Hierin wordt de situatie rondom het hoofddoekverbod die Erdoğan wil afschaffen uitgelegd en benadrukt hoe hij bewust zijn argumentatie op een ander aspect baseert dan waar het eigenlijk om gaat:

Premier Erdogan baseert zich als argument heel slim niet op zijn geloof (hij is zelf streng moslim en komt oorspronkelijk van een moslimfundamentalistische partij), waardoor hij veel mensen tegen zich zou krijgen, zowel in Turkije als in Europa. Hij doet daarentegen een beroep op het recht voor vrouwen, die beter naar de universiteit kunnen gaan dan thuis te moeten blijven omdat ze hun hoofddoek niet af willen doen. (De Telegraaf, 20 september, 2007).

Ook hiermee beweert de *Telegraaf* eigenlijk dat de reden om het verbod op te heffen wel met de islamitische overtuigingen van Erdoğan te maken heeft.

Beide kranten geven, zoals eerder benoemd, aan dat de situatie in Turkije Erdoğan eigenlijk dwingen om zich anders te positioneren omdat hij anders geen kans maakt. Dit heeft volgens de *Telegraaf* ook te maken met het feit dat het leger de Turkse regering nauwlettend in de gaten houdt om te voorkomen dat het secularisme geschaad wordt. De krant omschrijft het volgende:

Het land was in de islamitische wereld altijd een buitenbeentje, met een duidelijke scheiding van moskee en staat. Dat maakte ook een lidmaatschap van de NAVO mogelijk. Zolang het leger op het vinkentouw zat om de erfenis van Atatürk te bewaken, was het lastig voor Erdogan en zijn AKP om hun ware gezicht te tonen, al waren er wel degelijk tekenen. Zoals een steeds heftiger wordende ruzie met Israël, ooit een verklaard bondgenoot van Turkije in het altijd turbulente Midden-Oosten. (De Telegraaf, 2 augustus 2011).

Hier is wederom zichtbaar hoe Erdoğan zich niet aan Turkije presenteerde als zijn islamitische zelf. De *Telegraaf* benadrukt dus elke keer hoe Erdoğan zijn ware intenties verbergt om zo uiteindelijk zijn politieke doelen te kunnen bereiken. Door dit zo direct te benoemen, lijkt de krant ook wat kritischer over deze aanpak. Het duidt meer op de eerdergenoemde misleiding. De *Volkskrant* benoemt ook wel dat Erdoğan zich bewust anders positioneert, maar gaat hierbij meer in op hoe dit een strategische aanpak is om te voorkomen mensen tegen de borst te stuiten. Hierin is dus een duidelijk verschil zichtbaar tussen de kranten.

Het tweede onderdeel van het strategieframe is enkel zichtbaar in de *Volkskrant* en laat zien hoe Erdoğan zeer voorzichtig en doordacht te werk gaat om naar de voorgrond te kunnen treden binnen de Turkse politiek. Het gevaar van zich als te islamitisch uiten, heeft er al een keer voor

gezorgd dat Erdoğan gestraft is. Dit heeft er uiteindelijk toe geleid dat Erdoğan bij de overwinning tijdens de parlementsverkiezingen in 2002 niet naar de voorgrond kon treden als premier. Wel benadrukt de *Volkskrant* dat Erdoğan er altijd voor heeft gezorgd dat iedereen wist dat hij ook de eigenlijke leider was. De krant beschrijft ook hoe Erdoğan in het buitenland werd ontvangen alsof hij de baas was en niet Gül (De Volkskrant, 28 december 2002).

De *Volkskrant* benoemt dan ook dat het altijd het plan is geweest voor Erdoğan om alsnog premier te worden, wat ook eerder benoemd is bij het machtsbelustheidsframe. In de artikelen wordt namelijk aangegeven dat het niet lastig is voor het parlement om de grondwet zodanig te veranderen om zo de ban van Erdoğan op te heffen. Uit de *Volkskrant* blijkt dat ze echter bewust de keuze maken dit voorlopig nog niet te doen, om te voorkomen dat ze het establishment tegen de borst stuiten (De Volkskrant, 5 november 2002). Op deze manier benadrukt de *Volkskrant* dat ondanks het de bedoeling is dat Erdoğan aan de macht komt, het proces hier naartoe door hem en zijn partij heel zorgvuldig en doordacht wordt doorlopen. Deze houding is ook zichtbaar na de parlementsverkiezingen in 2007:

Premier Erdogan heeft tot nu toe voorzichtig geopereerd. Toen zijn eigen kandidatuur en later die van Gül politiek onhaalbaar bleken, werden ze schielijk ingetrokken. Verscheidene waarnemers denken dat Erdogan en generaal Büyükanit stiltes een compromis hebben gesloten: de huidige president Ahmet Necdet Sezer wordt opgevolgd door een kandidaat die voor alle partijen aanvaardbaar is. (De Volkskrant, 3 augustus 2007).

Het derde onderdeel van het strategiefraam heeft te maken met hoe Erdoğan de situatie in Syrië in zijn eigen voordeel gebruikt. Dit is niet zichtbaar in de *Volkskrant*, het fraam valt namelijk weg in de periode na de parlementsverkiezingen in 2011. Bij de *Telegraaf* is dit onderdeel wel zichtbaar in de berichtgeving van na presidentsverkiezingen in 2014. De krant beschrijft hierbij hoe Erdoğan gebruik maakt van het feit dat ISIS (Islamitische Staat van Irak en Syrië) de Syrische stad Kobani probeert over te nemen. Hierdoor zijn twee vijanden van Erdoğan tegenover elkaar komen te staan, namelijk ISIS en de aan Koerdische Arbeiderspartij (PKK) geallieerde Koerdische strijdgroep YGP. De *Telegraaf* benoemt hier hoe Erdoğan in zijn omgang met de situatie een dubbele agenda lijkt te hebben:

Het is geen geheim dat Turkije het regime van Assad graag ziet verdwijnen. Dat ISIS daarbij werd gebruikt, staat wel vast. De Turken deden erg weinig om de oliesmokkel van de moslimextremisten te stuiten. Ook is de Turkse grens zo lek als een mandje als het gaat om het 'verkeer' van jihadisten die zich bij ISIS willen aansluiten. Ze hebben er ook een belang bij dat de Koerden, waarmee ze een lang conflict uitvechten, niet al te machtig worden (De Telegraaf, 27 september 2014).



Dit sluit aan bij het volgende citaat:

Kobani ligt aan de Syrisch-Turkse grens, waar de internationale coalitie eindelijk, toeval of niet: direct na de protestacties is begonnen met luchtaanvallen op ISIS-stellingen. Directe buurman Recep Tayyip Erdogan manifesteert zich daarbij vooral en volgens mij heel bewust als weifelaar en laadt daarmee de verdenking op zich dat hij in stilte wenst dat ISIS de klus in Kobani bijtijds klaart. (De Telegraaf, 8 oktober 2014).

Met deze twee fragmenten wekt de *Telegraaf* de indruk dat Erdoğan de situatie met ISIS misbruikt om zijn eigen plannen na te streven. Zoals aangegeven hoopt hij dat ISIS de problemen in zijn voordeel zal oplossen en daarom bemoeit hij zich verder niet met de strijd. De manier waarop hierover wordt geschreven duidt er al op dat de *Telegraaf* de actie van Erdoğan afkeurt.

Het strategieframe gaat er dus over hoe de kranten Erdoğan presenteren als een politicus die doordacht te werk gaat. Dit heeft in eerste instantie te maken met hoe hij zich op de kaart probeert te zetten binnen de Turkse politiek. Vanaf de oprichting van de AKP tot vlak na de parlementsverkiezingen in 2011, leggen de kranten de focus op hoe hij zichzelf en zijn partij bewust minder islamitisch profileert dan dat hij eigenlijk is. De *Volkscrant* heeft het hierbij met name over dat hij dit doet om te voorkomen dat hij de seculieren tegen de borst stuit. De *Telegraaf* is hier wat kritischer over, door te benoemen dat hij zijn ware islamitische aard verbergt om zo zijn eigen plannen voort te kunnen zetten. De *Telegraaf* lijkt daardoor meer afkeurend over het islamitische te schrijven. Gelijktijdig gaat de *Volkscrant* ook hoe Erdoğan middels een doordachte en voorzichtige aanpak zichzelf naar de top werkt. Ook hier ligt weer de nadruk op dat hij de seculieren niet wil opschrikken. Na de presidentsverkiezingen in 2014 is het frame enkel nog in de *Telegraaf* zichtbaar en wordt de focus meer gelegd op hoe Erdoğan misbruik maakt van de situatie in Syrië. Volgens de krant zou het hem namelijk in zijn voordeel werken als hij ISIS hun gang zou laten gaan.

#### 4.4. Islamitische doelenframe

Het laatste frame wat in beide kranten naar voren komt, is het islamitische doelenframe. Dit heeft te maken met hoe er in de *Volkscrant* en *Telegraaf* veelvuldig wordt gesproken over de mogelijke, en uiteindelijk ook bevestigde, islamitische doelen van Erdoğan. Het frame is opgebouwd uit drie onderdelen, waarbij een verschuiving zichtbaar is van de bezorgdheid over de intenties van Erdoğan, naar hoe zijn handelingen deze mogelijk bevestigen en uiteindelijk naar hoe de verwachtingen werkelijkheid zijn geworden. Deze intenties bestaan volgens de kranten onder andere uit het wegwerken van het secularisme, het stichten van een islamitische staat, het invoeren van de sharia

en andere door geloof gemotiveerde veranderingen. Hierbij is een duidelijk verschil in hoe het frame zichtbaar is in de *Volkskrant* en de *Telegraaf*. De *Volkskrant* benadert de uitspraken over deze plannen van twee kanten, zowel de tegenstanders, met name de seculieren, als Erdoğan zelf worden aan het woord gelaten over de kwestie. In de *Telegraaf* is hier op een enkele keer na geen sprake van, waardoor de krant dus meer ingaat op de uitspraken die worden gedaan van slechts één kant: de tegenstanders. Hiermee lijkt het alsof de *Telegraaf* meer de mening aanhangt van de tegenstanders van Erdoğan en daarmee ook zijn islamitische aard meer veroordeelt.

Het eerste onderdeel van het frame gaat in op hoe in de kranten wordt beschreven dat er onrust heerst in verband met de mogelijke islamitische doelen van Erdoğan. Bij de oprichting van de AKP wordt er nog niet over de mogelijke intenties van Erdoğan gesproken, naar verwachting omdat de partij hier nog niet onderdeel is van het parlement en nog geen substantiële invloed kan uitoefenen. Echter wanneer de partij de parlementsverkiezingen in 2002 en 2007 wint, komt het islamitische doelenframe duidelijk naar voren.

Dat het een kwestie is dat de kranten zo veelvuldig aankaarten, heeft mogelijk te maken met het feit dat in deze periode het secularisme erg hoog in vaandel staat in Turkije. Voor de AKP zijn er meerdere islamitische partijen geweest die zijn opgeheven vanwege anti-secularisme. Het feit dat er een islamitische partij zo'n grote overwinning heeft weten te behalen en in een machtspositie is komen te staan, zou opgevat kunnen worden als een gevaar voor het secularisme. De kranten gaan hier op in door de zorgen vanuit de tegenstanders van Erdoğan te benoemen.

De mogelijke intenties waarover gesproken wordt, specificeren de kranten niet overal uitgebreid. Vaak wordt er kort ingegaan op hoe het feit dat Erdoğan en zijn partij islamitisch zijn al reden is voor wantrouwen. Volgens de kranten leeft dit wantrouwen niet alleen binnen Turkije zelf, maar ook in andere landen en zelfs bij de EU. De *Telegraaf* benoemt namelijk het volgende:

Binnen en buiten Turkije is men bezorgd over het islamitische karakter van de partij van de charismatische Recep Tayyip Erdogan. De Europese Commissie reageerde dan ook koeltjes op de historische zege. "We nemen notie van de uitkomst van de democratische verkiezingen en zijn bereid samen te werken met de nieuwe regering", aldus een verklaring van de Commissie. (De *Telegraaf*, 5 november 2002).

Dit laat zien hoe de krant benadrukt dat de EU nog twijfelt over de overwinning van de partij van Erdoğan. Het heeft betrekking op hen omdat dit de eerste parlementsverkiezingen zijn die Erdoğan wint en hij duidelijk heeft gemaakt in zijn programma dat hij het toetredingsproces van Turkije tot de EU wil versnellen. Dit is mogelijk de reden dat de reactie van de EU ook wordt aangekaart, zeker omdat het islamitische karakter niet past bij het ideaalbeeld van de unie.

De *Volkscrant* belicht de situatie ook vanuit de EU. De krant benoemt hier echter dat de Europese Commissie verwacht dat Turkije verder gaat met de positieve hervormingen (De *Volkscrant*, 5 november 2002). In de krant worden dan ook beide kanten van de kwestie belicht. Aan de ene kant benoemt de *Volkscrant* de onrust die is ontstaan vanwege van de overwinning van een islamitische partij. Anderzijds wordt ook de geruststelling gegeven dat er nog geen specifieke redenen zijn voor zorgen:

Ook diplomaten achter de schermen menen dat het 'te vroeg is om bang te zijn en te voorbarig om al te juichen', zoals een van hen het uitdrukt. Er bestond de afgelopen maanden enige vrees dat de grote winnaar van de verkiezingen, de AKP, zich zou ontwikkelen tot een extreem-islamitische partij. (De *Volkscrant*, 5 november 2002).

Behalve dat het feit dat Erdoğan moslim is bij een deel van de bevolking onrust veroorzaakt, benoemen de kranten de bezorgdheden die er zijn ook specifiek. Zoals de angst dat Erdoğan ervoor gaat zorgen dat Turkije verandert in een islamitische staat. Zowel de *Volkscrant* en de *Telegraaf* gaan in op deze potentiële doelen van Erdoğan. Ook hier is weer zichtbaar dat de *Telegraaf* enkel de onrust benoemt en dat de *Volkscrant* ook een weerwoord geeft, in dit geval van Erdoğan:

De oppositie en het leger hebben echter geen vertrouwen in hem. Ze zijn bang dat het afgelopen zal zijn met de strikte scheiding van kerk en staat en dat Turkije een islamitische staat zal worden. Zeker met een eveneens streng gelovige premier als Erdogan naast de president. Afgelopen maandag nog dreigde de top van het leger dat het zal ingrijpen als de seculiere republiek in gevaar komt. (De *Telegraaf*, 29 augustus 2007).

Erdogan wordt gewantrouwd door de seculiere elite die hem ervan verdenkt de seculiere republiek te willen ombouwen tot een moslimrepubliek met de sharia als hoogste wet. Erdogan ontkent een islamist te zijn. 'Een vrome moslim ben ik zeker, maar dat is een privé-aangelegenheid. De AKP is een degelijke, conservatieve partij.' (De *Volkscrant*, 23 juli 2007).

Het tweede onderdeel van het islamitische doelenframe heeft te maken met hoe de kranten beschrijven dat de handelingen van Erdoğan ervoor zorgen dat zijn tegenstanders het idee hebben dat hun verwachtingen worden bevestigd. Zoals bijvoorbeeld de commotie die ontstond toen Erdoğan aangaf het hoofddoekverbod op scholen te willen opheffen. De kranten zeggen dat dit door de tegenstanders van Erdoğan wordt gezien als een bewijs van hun zorgen over anti-seculier gedrag. Zij zien het als een bevestiging dat hij inderdaad zijn islamisme zou verwerken in zijn politiek. In de

*Telegraaf* wordt deze link tussen de zorgen van de seculieren en de handelingen van Erdoğan duidelijk geïllustreerd:

Volgens Erdogan moeten vrouwen de individuele vrijheid en keuze hebben of ze wel of niet een hoofddoekje op de universiteit dragen. De kersverse president van Turkije Abdullah Gül steunt het voorstel van zijn partijgenoot. Veel seculiere Turken vrezen wat zij de 'moslimagenda' van Erdogan en Gül noemen. (De Telegraaf, 20 september 2007).

Hetzelfde geldt voor de *Volkscrant*. Hierin wordt de omgang van Erdoğan met het hoofddoekverbod ook opgerakeld, waarbij wordt benoemd dat het establishment dit als een dreiging ziet voor het huidige, seculiere Turkije:

Gül en Erdogan hebben die oude ideologische veren van zich afgeschud, worden ze niet moe te herhalen. Het establishment gelooft er niets van en ziet in het herhaalde pleidooi van de AKP om minder krampachtig om te gaan met het hoofdoekenverbod een direct gevaar voor de seculiere staat. (De Volkskrant, 29 augustus 2007).

Het derde onderdeel van het islamitische doelenframe heeft te maken met hoe de kranten nu uitdragen dat de verwachte doelen van Erdoğan werkelijkheid zijn geworden. Dit is zichtbaar in de artikelen die gepubliceerd zijn na de parlementsverkiezingen in 2011. Dit geldt niet voor de artikelen uit de *Volkscrant*, aangezien in deze periode het frame niet echt zichtbaar is in de krant. In de *Telegraaf* daarentegen wel. In plaats van dat er in de artikelen wordt gesproken over de mogelijke plannen van Erdoğan, gaat het er nu om hoe ze werkelijkheid zijn geworden. De *Telegraaf* legt de nadruk op hoe Erdoğan Turkije daadwerkelijk islamiseert, in tegenstelling tot dat men daar in eerste instantie alleen bang voor was. Zo laat de *Telegraaf* met het volgende citaat zien hoe er al sprake is van islamisering in Turkije:

Door de nieuwe verkiezingswinst van de AKP van premier Erdogan tijdens de parlementsverkiezingen afgelopen zondag vrezen seculiere Turken dat Erdogan nog veel meer macht naar zich toe zal trekken en het land nog verder zal islamiseren. De Turkse premier was tijdens de verkiezingscampagne overal op gigantische doeken in steden en dorpen te zien en had het zelfs nu al over het jaar 2013, als de Turkse republiek honderd jaar bestaat. (De Telegraaf, 2 augustus 2011).

Het citaat draagt evengoed nog zorgen uit voor het islamiseren in de toekomst. Echter doordat er wordt gesproken van 'nog verder islamiseren' wordt er dus eigenlijk gezegd dat er van die

islamisering al sprake is. De *Telegraaf* specificeert hierbij niet wat deze islamisering precies inhoudt. Ook na de presidentiële verkiezingen in 2014 benoemt de *Telegraaf* dit proces:

Zie wat er met het officieel nog steeds seculiere Turkije is gebeurd sinds Recep Tayyip Erdogan na een door de rechter opgelegde periode van afwezigheid in 2002 terugkeerde op het politieke toneel. Het land islamiseert in steeds hoger tempo en houdt daarbij een richting aan, de soennitische, die de ISIS-barbaren eveneens volgen. Ook hun Israël- en Assad-haat komen overeen. (De Telegraaf, 8 oktober 2014).

Ook hier is duidelijk hoe de verwachtingen over Erdoğan zijn doelen zijn uitgekomen, onder zijn leiding islamiseert het land steeds meer. Dit hangt samen met de achteruitgang van het secularisme, iets wat ook werd benoemd als iets wat Erdoğan tijdens zijn leiderschap wilde bereiken. De *Telegraaf* kaart dit dan ook in de berichtgeving na de coup poging in 2016 aan:

Het Turkse leger zag zichzelf traditioneel als de bewaker van een seculier Turkije en greep in het verleden regelmatig in. President Erdogan heeft er de afgelopen jaren echter alles aan gedaan om het leger te zuiveren van deze seculiere elementen. Premier Yildirim zei op televisie dat Gülenisten binnen het leger achter de coup zitten. (De Telegraaf, 16 juli 2016).

Hier benoemt de krant letterlijk dat Erdoğan het secularisme binnen Turkije probeert weg te werken. Het is ook in deze periode dat het frame weer naar voren komt in de berichtgeving van de *Volkskrant*. Hier is nu echter geen sprake meer van dat er twee kanten benaderd worden in de tekst, die van Erdoğan en die van zijn tegenstanders. Nu wordt er, net zoals al eerder werd geconstateerd in de *Telegraaf*, gesproken van hoe de verwachtingen die men van Erdoğan had daadwerkelijk zijn uitgekomen. In de *Volkskrant* staat namelijk het volgende:

De recente mislukte staatsgreep was de laatste stuip trekking van het leger in zijn traditionele rol. Europa gaf Erdogan onbedoeld vrij baan. Hij islamiseert de staatsinstellingen en verandert het seculiere Turkije in een islamitische staat. Europa oogst het tegenovergestelde van wat het beoogde. (De Volkskrant, 3 september 2016).

Hier komen eigenlijk meerdere van de eerder genoemde potentiële islamitische motieven samen: het islamiseren en de overgang van een seculier Turkije naar een islamitische staat.

Het islamitische doelenframe laat dus zien hoe er in eerste instantie zorgen zijn over de mogelijke islamitische intenties van Erdoğan die het seculiere Turkije zullen aantasten. Hierbij bevestigen de kranten nog niet dat dit daadwerkelijk ook zo is. Na de parlementsverkiezingen in 2007

gaan de kranten meer in op hoe de tegenstanders van Erdoğan het idee hebben dat zijn handelingen hun vermoedens bevestigen. Na de verkiezingen in 2011 komt hier weer verandering in, dan wordt er meer in termen gesproken van dat Erdoğan al actief bezig is Turkije om te vormen tot islamitische staat. De scheiding is vooral bij de *Telegraaf* erg duidelijk, bij de *Volkskrant* is deze wat minder scherp omdat er na de verkiezingen in 2011 en de presidentsverkiezingen in 2014 weinig tot niet over deze islamitische doelen wordt gesproken. Echter wordt er vervolgens in de artikelen van na de coup poging wel duidelijk benoemd dat hij deze doelen ook daadwerkelijk doorvoert.

Zoals aangegeven verschillen de twee kranten binnen dit frame doordat de *Volkskrant* beide partijen bij de bespreking van de mogelijke doelen van Erdoğan betreft, de *Telegraaf* benoemt alleen de tegenstanders. Hiermee neemt de *Telegraaf* indirect dezelfde positie in als de tegenstanders en laat de krant zich ook negatiever uit over de islamitische achtergrond van Erdoğan. Hier komt wel verandering na de coup poging in 2016. De kranten benoemen hier beide dat Erdoğan daadwerkelijk Turkije aan het islamiseren is. Hier wordt het ook omschreven als een feit, in plaats van dat het wordt beschreven als een mening die wordt geuit door de tegenstanders van Erdoğan.

## 5. Conclusie en discussie

In 2001 startte Recep Tayyip Erdoğan zijn politieke partij de AKP. Dertien jaar later stond hij aan de absolute top als de president van Turkije, een functie die hij tot op heden nog steeds bekleedt. In verband met de sterke opkomst van een grote islamitische politieke leider en gebeurtenissen zoals de recente coup poging, was het doel van dit onderzoek om te achterhalen welke frames er in de Nederlandse media zichtbaar zijn van Erdoğan. Hiermee kan namelijk achterhaald worden hoe de berichtgeving in elkaar steekt die invloed heeft op de opinievorming van het publiek, wat relevant is voor politieke discussies zoals het mogelijke toetreden van Turkije tot de EU en de Turkije-deal. Daarnaast levert het informatie op die de literatuur verrijkt op het gebied van framing naar grote politieke leiders in het algemeen en naar Erdoğan specifiek.

Om dit te kunnen onderzoeken is de volgende vraag geformuleerd: “Hoe wordt Erdoğan in de periode van 2001 tot en met 2016 geframed in de *Volkskrant* en de *Telegraaf*?” Daarbij zijn de volgende deelvragen gesteld:

3. *In hoeverre veranderen de frames in de periode van 2001 tot en met 2016?*
4. *In hoeverre verschillen de frames van de *Volkskrant* en *Telegraaf* van elkaar?*

Om deze vragen te beantwoorden is een kwalitatieve inhoudsanalyse uitgevoerd, waarbij de berichtgeving vanaf de oprichting van de AKP tot na de coup poging in 2016 is onderzocht.

### 5.1. Frames

Uit de artikelen gepubliceerd tussen 2001 en 2016 in de *Volkskrant* en de *Telegraaf* blijkt dat er in de berichtgeving over Erdoğan een viertal frames zichtbaar zijn: het populariteit-, machtsbelustheid-, strategie- en islamitische doelenframe. Een overzicht van in welke krant en tijdens welke periode deze frames in de artikelen te vinden zijn, is weergegeven in tabel 2. Het blijkt dat deze frames, met uitzondering van het machtsbelustheidsframe, veel raakvlakken hebben met het islamitische thema die is geformuleerd in het theoretisch kader. De reden waarom deze frames zichtbaar zijn hebben in meer of mindere mate te maken met Erdoğan's islamitische geloof en het belang van het secularisme in Turkije. Sowieso kan de algehele focus in de frames op de islam verklaard worden aan de hand van het feit dat het over het algemeen een populair onderwerp is in de media (Dahinden et al., 2011; d’Haenens & Bink, 2006). Het machtsbelustheidsframe heeft juist weer veel overeenkomsten met het autoritaire thema welke op basis van de literatuur is geformuleerd in het theoretisch kader.

Het populariteitsframe is enkel zichtbaar in de *Volkskrant* en gaat over hoe Erdoğan wordt omschreven als een zeer populaire politicus. Een opvallend gegeven, want zoals Yavuz (2003) omschrijft was het secularisme vanaf het moment van de oprichting van de AKP zeer belangrijk in Turkije. Het is een houding ten opzichte de scheiding tussen religie en de staat die als de norm wordt

gezien door de EU en mogelijk ook door vele Nederlanders. Dit maakt de opkomst van Erdoğan met zijn islamitische partij een bijzondere ontwikkeling. Dit verklaart de focus op de populariteit van Erdoğan, het is immers een opvallend gegeven dat een islamitische politicus het zo ver heeft kunnen schoppen. Het verklaart ook waarom er binnen het populariteitsframe de nadruk wordt gelegd op zijn razende populariteit en de spectaculaire overwinningen van de AKP onder zijn leiding. Mogelijk dat hierom ook het taalgebruik in de *Volkscrant* laat doorschemeren dat het indrukwekkend wordt bevonden. Daarnaast blijkt de coup poging een belangrijke factor te zijn geweest voor zijn populariteit. Het heeft hem namelijk veel steun opgeleverd, zelfs uit onverwachtste hoek. Dit laatste wijst ook weer op het opvallende gegeven dat hij ook steun ontvangt vanuit partijen die zijn islamitische doelen eigenlijk veroordelen.

Het machtsbelustheidsframe komt voor in zowel de *Volkscrant* als de *Telegraaf*. Het omschrijft hoe er in de berichtgeving over Erdoğan de focus ligt op hoe hij door de tijd heen steeds meer macht naar zich toe trekt. Het begint er in eerste instantie mee dat de kranten benoemen dat Erdoğan de eigenlijke leider is en dat de weg naar de top langzaam maar zeker voor hem wordt vrijgemaakt. Later volgt een negatievere toon, waarbij de kranten ingaan op hoe de greep naar de macht van Erdoğan een slechte ontwikkeling is. Hierbij wordt benoemd dat hij steeds meer autoritair handelt en tegenstanders ontslaat of arresteert. Ook na de coup poging blijft deze focus zichtbaar in de vorm van de zuiveringen. Hier komt ook duidelijk het autoritaire thema naar voren, welke op basis van bestaande literatuur is geformuleerd in het theoretisch kader. Hierin worden dezelfde ontwikkelingen omschreven die gevonden bij de inhoudsanalyse. Talukdar (2015) benoemt hoe de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting achteruit gaan doordat Erdoğan critici uitschakelt. Dit uit zich volgens Akser en Baybars-Hawks (2012) in de arrestaties van journalisten die zich op een negatieve manier uiten over Erdoğan. Dit is een indicatie van het autoritair handelen wat ook in de kranten is gevonden. Ook beschrijven de kranten dat hij zijn aanhangers tijdens de coup heeft opgedragen de straat op te gaan om te vechten. Dit sluit aan bij de autoritaire aanpak van Erdoğan die door Kuymulu (2013) wordt beschreven in de afhandeling van de Gezi Park demonstraties. Ook hier riep hij zijn aanhangers op om de demonstranten te confronteren. Dit laat zien dat de kranten zelf ook benoemen hoe groot zijn macht daadwerkelijk is, hij krijgt het voor elkaar om grote groepen mensen in tijden van crisis te mobiliseren.

Het strategieframe is ook zichtbaar in beide kranten. Het omschrijft hoe Erdoğan in zijn politieke carrière op een zeer doordachte wijze te werk gaat. Zo benoemen de kranten hoe Erdoğan zich bewust minder islamitisch positioneert dan dat hij eigenlijk is, om zo verder te kunnen komen in de politiek en de seculieren niet tegen de borst te stuiten. Dit is weer waar het islamitische thema zoals omschreven in het theoretisch kader naar voren komt, waar het belang van het seculiere Turkije wordt toegelicht (Yavuz, 2003). Dit is immers de reden die de kranten benoemen voor



Erdoğan om zich anders te positioneren. Voor religie was immers geen plek in de politiek (Heper & Toktas, 2003). Ook benadrukken de kranten hoe Erdoğan zeer voorzichtig te werk gaat in zijn weg naar de top. In het begin krijgt hij namelijk erg veel tegenstand en daarom wacht hij ook rustig af tot het perfecte moment om naar voren te treden. Later gaat het frame meer over hoe Erdoğan slim gebruik maakt van de situatie in Syrië om zo zijn eigen agenda voort te kunnen zetten.

Het laatste frame wat zichtbaar is in de *Volkscrant* en de *Telegraaf*, is het islamitische doelenframe. Dit omschrijft hoe er in de kranten wordt gesproken over de mogelijke islamitische intenties van Erdoğan, zoals het wegwerken van het secularisme, het invoeren van de sharia en het islamiseren van Turkije. Wederom is hier de link met het islamitische thema zichtbaar, omdat hier wordt benadrukt hoe de islamitische Erdoğan een opvallende politicus is binnen een seculier Turkije. Yesilda en Rubin (2013) omschrijven al hoe de overwinning van de AKP in 2002 ervoor heeft gezorgd dat er veel discussie is ontstaan over wat dit zou betekenen voor de Turkse democratie. Deze discussie is ook zichtbaar in beide kranten in de manier waarop ze spreken over de mogelijke gevolgen. Later gaat het er in het islamitische doelenframe meer om hoe de daden van Erdoğan de vermoedens lijken te bevestigen, waarna uiteindelijk wordt benoemd hoe deze verwachtingen werkelijkheid zijn geworden: Erdoğan islamiseert Turkije.

De frames die zichtbaar zijn in de berichtgeving over Erdoğan dragen ook bij aan de literatuur over framing van politieke leiders in het algemeen. De resultaten laten namelijk zien dat er in de frames sterk wordt ingegaan op de standpunten van de politieke leider en op wat voor manier er wordt geregeerd. Daarnaast blijkt ook de mening van de bevolking van het land over de politicus een belangrijk onderdeel. Daarom zal naar verwachting toekomstig onderzoek naar andere leiders frames opleveren die zijn opgebouwd op basis van dezelfde aspecten als zojuist benoemd.

|                                    | Populariteit |    | Machtsbelust |    | Strategie |    | Islamitische doelen |    |
|------------------------------------|--------------|----|--------------|----|-----------|----|---------------------|----|
|                                    | VK           | TG | VK           | TG | VK        | TG | VK                  | TG |
| <b>Oprichting AKP 2001</b>         | X            |    | X            | X  | X         | X  | X                   | X  |
| <b>Parlementsverkiezingen 2002</b> | X            |    | X            | X  | X         | X  | X                   | X  |
| <b>Parlementsverkiezingen 2007</b> | X            |    | X            | X  | X         | X  | X                   | X  |
| <b>Parlementsverkiezingen 2011</b> |              |    | X            | X  |           | X  |                     | X  |
| <b>Presidentsverkiezingen 2014</b> |              |    | X            | X  |           | X  |                     | X  |
| <b>Couppoging 2016</b>             | X            |    | X            | X  | X         | X  | X                   | X  |

Tabel 2. Aanwezigheid frames in *Volkscrant* (VK) en *Telegraaf* (TG) per periode

## 5.2. Veranderingen door de tijd

De verwachting was dat de frames een overgang zouden laten zien van neutrale, in sommige gevallen zelfs positieve, berichtgeving naar een negatievere variant. Dit is gebaseerd op het feit dat Erdoğan tijdens zijn burgemeesterschap een hoop hervormingen teweeg heeft gebracht. Ook heeft hij tijdens zijn campagne altijd een pro-Europese houding gehad. Om deze redenen was het beeld dat van Erdoğan in de media wordt beschreven naar verwachting positiever. Later, met de toename van zijn autoritaire gedrag zoals omschreven door Öniş (2013) en Talukdar (2015), leek het logisch dat deze toon zou omslaan.

Met hoe de frames in het begin tot uiting komen, wordt er als het ware de Nederlandse lezer voorgesteld aan de nieuwe politieke leider in Turkije. Voorheen was hij voor hen niet interessant, maar nu hij landelijk te werk gaat is het ook relevant voor de Nederlandse burgers om te weten wie er nou precies aan de top staat. Zeker omdat Erdoğan in zijn verkiezingsprogramma duidelijk heeft aangegeven de onderhandelingen over de toetreding tot de EU te willen versnellen. Middels de frames wordt er rond de oprichting van de AKP en de parlementsverkiezingen in 2002 dus een introductie gedaan van Erdoğan. Zo wordt er binnen het populariteitsframe gesproken van zijn populistische instelling en eerdere burgermeesterschap. Het machtsbelustheidsframe presenteert Erdoğan als eigenlijke leider van de AKP, ondanks dat hij geen premier kan worden. Zo wordt zijn rol binnen de partij en de regering van Turkije toegelicht. De manier hoe hij zich hierin als nieuwe politicus presenteert wordt toegelicht binnen het strategiefame, waarna met het islamitische doelenframe wordt besproken hoe de bevolking op zijn nieuwe invloed reageert.

Hierbij geldt dat alle frames op het begin nog neutraal zijn, met uitzondering van het islamitische doelenframe. Het populariteitsframe is zelfs in sommige aspecten positief. Zoals in de vorige paragraaf staat omschreven, wordt er verwondering geuit voor de grote overwinningen Erdoğan. Rond de parlementsverkiezingen in 2011 en de presidentsverkiezingen in 2014, valt het populariteitsframe weg (zie tabel 2). Dit hangt naar verwachting samen met de focus op machtsbelustheid die in de artikelen gepubliceerd na de parlementsverkiezingen in 2007 aan het licht komt. Zoals Lagendijk (2016) ook omschrijft, werd Erdoğan eerst gezien als een hervormer, terwijl hij later juist meer werd bekritiseerd om zijn machtsbelustheid. Dit is terug te zien in hoe de toon in het populariteitsframe positief is en het frame vervolgens wegvalt. Later, na de coup poging in 2016 is het frame wel weer zichtbaar, maar dan neutraler.

Wat Lagendijk (2016) benoemt is ook zichtbaar bij het machtsbelustheidsframe, waarbij de toon eerst neutraal is en later, na de parlementsverkiezingen in 2007, juist negatief. In dit frame is dan ook een duidelijke opbouw zichtbaar door de tijd, waarbij de machtsbelustheid van Erdoğan steeds groter wordt. Dit kan verklaard worden aan de hand van hoe Scheufele (2000) benoemt dat

de media de publieke agenda bepalen. Doordat in de kranten de greep naar macht van Erdoğan wordt beschreven, wordt dit in de politiek behandeld met betrekking tot de discussies zoals de toetreding van Turkije tot de EU. Dit maakt het weer relevant voor de kranten om hier over te schrijven, waardoor de aandacht op de machtsbelustheid van Erdoğan dus als het ware versterkt wordt. Het autoritaire gedrag, wat ook een thema vormt in het kader, komt wel pas wat later sterk naar voren dan wat in eerder onderzoek wordt benoemt. Akser en Baybars-Hawks (2012) geven namelijk aan dat de mediavrijheid met name rondom 2007 behoorlijk beperkt wordt, een kenmerk van het autoritaire gedrag. De resultaten tonen aan dat dit pas na de parlementsverkiezingen in 2011 wordt besproken. Dit heeft mogelijk te maken met dat de periode tussen de parlementsverkiezingen in 2007 en 2011 niet is geanalyseerd.

Het strategiefraam laat ook de verschuiving van enigszins neutraal naar wat negatiever zien, alhoewel deze wel iets meer verdeeld is. De *Volkskrant* is namelijk volledig neutraal, terwijl de *Telegraaf* zich wel al iets kritischer uit over de strategie van Erdoğan. Het fraam heeft eerst, vanaf de oprichting van de AKP tot na de parlementsverkiezingen in 2011, te maken met hoe Erdoğan zich bewust minder islamitisch positioneert om te kunnen groeien binnen de Turkse politiek. Vanaf de presidentsverkiezingen in 2014 verschuift deze focus van een slimme aanpak meer naar hoe hij misbruik maakt van de situatie met ISIS in Syrië om zijn eigen agenda voort te kunnen zetten. Dat er wordt gesproken van misbruik duidt al op negatievere berichtgeving.

Het enige fraam dat vanaf het begin af aan al duidelijk negatiever naar voren komt, is het islamitische doelenfraam. Hier wordt al gelijk gesproken in termen van wat Erdoğan mogelijk teweeg zou kunnen brengen. Ontwikkelingen die door het seculiere gedeelte van de bevolking als een achteruitgang van Turkije worden ervaren. Hierbij wordt er constant gesproken over de onrust die dit veroorzaakt, waardoor de insteek al gelijk negatief is.

Over het algemeen kan er geconcludeerd worden dat er inderdaad een verschuiving zichtbaar is in de frames naar een negatievere toon. Wel blijkt dat de toon in de beginfase eerder naturel was dan positief. Dit geldt beide niet voor het populariteitsfraam. Wel is het wegvallen van het populariteitsfraam in de periode van na de parlementsverkiezingen in 2011 en de presidentsverkiezing in 2014 te verklaren aan de opkomst van deze negatieve toon in de andere frames.

### 5.3. Verschillen Volkskrant en Telegraaf

Zoals al benoemd is in het methodehoofdstuk, zijn er een aantal algemene verschillen tussen kwaliteits- en populaire kranten bekend in de literatuur. Zo stelt Van Hoof (2000) dat kwaliteitskranten meer verdieping bieden in de artikelen en ook meer afstand houden van het besproken onderwerp. Populaire kranten richten zich meer op commerciële kwaliteit (Van Hoof,

2000), waarbij er ook meer focus ligt op de sensationele kant van het nieuws (Plasser & Ulram, 2003). Daarom was de verwachting een soortgelijke verdeling te zien in de manier waarop de frames zichtbaar zijn in de kranten.

De resultaten laten zien dat deze verdeling niet zo duidelijk zichtbaar is. Bij het machtsbelustheidsframe uit de *Volkskrant* bijvoorbeeld zorgen over de toenemende macht van Erdoğan. Hiermee lijkt de kwaliteitskrant juist niet de afstand te behouden zoals beschreven door Van Hoof (2000). Aan de andere kant benoemt de *Volkskrant* bij het islamitische doelenframe altijd beide partijen die betrokken zijn bij de besproken kwestie, de visie van Erdoğan en die van zijn tegenstanders worden beide genoemd. Dit laat juist het tegenovergestelde zien, de afstand wordt hier wel behouden.

Wat betreft de focus op sensatie bij populaire kranten, lijkt dit een beetje terug te komen bij het strategiefraam. Hierin bespreekt de *Telegraaf* hoe Erdoğan misbruik maakt van de situatie met ISIS in Syrië, hoe hij hen zogenaamd hun gang laat gaan. Door dit zo te benoemen hangt er een hogere sensationele waarde aan. Erdoğan wordt zo namelijk gelinkt aan een grote terroristische organisatie die sowieso al veel nieuwsaarde heeft. Dit maakt het interessant voor een populaire krant om het te benoemen.

Een duidelijk verschil die wel naar voren komt in de kranten, die los staat van wat er vooraf werd verwacht, is dat de *Telegraaf* zich net wat meer op het islamitische aspect lijkt te focussen dan de *Volkskrant*. In de beschrijving van hoe Erdoğan zich positioneert in de politiek en hoe hij aan de top probeert te komen, wordt er veelvuldig gesproken over zijn islamitische karakter die niet past binnen het seculiere Turkije. De manier waarop de *Telegraaf* omschrijft hoe hij zich presenteert, is enigszins kritisch in de zin dat het benoemt hoe Erdoğan zijn ware islamitische aard bewust achter houdt om zo zijn eigen agenda voort te kunnen zetten. De *Volkskrant* focust zich binnen dit frame minder op zijn islamitische karakter. Daarbij blijkt ook uit het islamitische doelenframe dat de *Volkskrant*, zoals net aangegeven, beide kanten bespreekt omtrent de zorgen over de intenties van Erdoğan. De *Telegraaf* doet dit niet. De krant gaat alleen in op de kant van de secularisatie, waardoor er eigenlijk een oneerlijk beeld wordt gecreëerd door alleen hun standpunten te benoemen. Gezien de secularisatie zich tegen Erdoğan zijn politiek keren in verband met zijn geloof, draagt de *Telegraaf* dit standpunt indirect ook uit. Hiermee kan dus geconcludeerd worden dat de verschillen tussen de kranten vooral zitten in het feit dat de *Telegraaf* een negatievere houding heeft ten opzichte van de islam dan de *Volkskrant*.

## 5.5 Beperkingen en verder onderzoek

Het onderzoek heeft een aantal frames opgeleverd die een beeld geven van op wat voor manier er door de *Volkskrant* en de *Telegraaf* wordt geschreven over Erdoğan. Echter zijn er wel een aantal

beperkingen geweest bij het onderzoek. De eerste beperking zit in het feit dat er gekozen is om specifieke periodes te onderzoeken waarmee de gehele onderzoeksperiode is opgedeeld in zes vlakken, waarvan steeds maar twee maanden aan artikelen zijn onderzocht. Hiermee is er dus een heel groot deel tussen 2001 en 2016 niet onderzocht. Het is mogelijk dat wanneer er andere momenten uit de onderzoeksperiode geselecteerd waren, dat dit ook iets afwijkende frames had opgeleverd of dat de opbouw hiervan zou verschillen. De resultaten van dit onderzoek laten namelijk zien dat de onderdelen van de frames vaak direct te linken zijn aan de gebeurtenissen in die periode. Mochten er dus andere periodes onderzocht worden kan dit reflecteren op de frames. Desondanks geven de frames die dit onderzoek heeft opgeleverd wel een duidelijk beeld van wat voor frames er zichtbaar zijn in de berichtgeving over Erdoğan. Daarnaast is het zo dat doordat de resultaten ook gelinkt zijn aan de gebeurtenissen die in die tijd plaatsvonden, het wel duidelijk is waarom deze frames nou juist rondom de oprichting van de AKP, de parlements- en presidentsverkiezingen en de coup poging zichtbaar zijn.

Een tweede beperking van het onderzoek is dat ondanks de frames een beeld geven van hoe de opinie van het publiek gevormd wordt, hier geen definitieve uitspraken over gedaan kunnen worden. Dit sluit dan ook direct aan op een van de suggesties voor verder onderzoek. Zo zou het onderzoek uitgebreid kunnen worden door de effecten van de gevonden frames te toetsen bij het publiek. Op basis hiervan zouden er gemakkelijker uitspraken gedaan kunnen worden over hoe het publiek dankzij de media tegen Erdoğan aankijkt en hoe dit de publieke agenda beïnvloed. Middels deze weg kan het letterlijk in relatie gebracht worden met politieke kwesties, zoals de mogelijke toetreding van Turkije tot de EU of hoe er moet worden omgegaan met de scheiding tussen Erdoğan- en Gülen-aanhangers binnen Nederland. Dit kan namelijk duidelijkheid scheppen over de standpunten binnen Nederland over deze kwesties in relatie tot de frames die zichtbaar zijn in de media.

Daarnaast biedt dit onderzoek ook een basis voor onderzoek voor soortgelijk frameonderzoek in de media. De focus die in de frames over Erdoğan zichtbaar is kan een leidraad bieden in onderzoek naar andere politieke leiders. Hierbij kan gelet worden op de eerder benoemde politieke standpunten, de manier waarop geregeerd wordt en de meningen over de leider van de bevolking om zo frames in de berichtgeving te identificeren.

## Literatuurlijst

- Akbarzadeh, S., & Smith, B. (2005). *The representation of Islam and Muslims in the media: The Age and Herald Sun Newspapers*. Melbourne: School of Political and Social Inquiry, Monash University
- Akser, M., & Baybars-Hawks, B. (2012). Media and democracy in Turkey: toward a model of neoliberal media autocracy. *Middle East Journal of Culture and Communication*, 5(3), 302-321. DOI: 10.1163/18739865-00503011
- An, S.K., & Gower, K.K. (2009). How do the news media frame crises? A content analysis of crisis news coverage. *Public Relations Review*, 35(2), 107-112. DOI: 10.1016/j.pubrev.2009.01.010
- Blumer, H. (1954). What is wrong with social theory. *American Sociological Review*, 19(1), 3-10. DOI: 10.2307/2088165
- Boeije, H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Quality and Quantity*, 36(4), 391-409. DOI: 10.1023/A:1020909529486
- Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. London: Sage Publications
- Borah, P. (2011). Conceptual issues in framing theory: a systematic examination of a decade's literature. *Journal of Communication*, 61(2), 246-263. DOI: 10.1111/j.1460-2466.2011.01539.x
- Bowen, A. (2006). Grounded theory and sensitizing concepts. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(3), 12-23. DOI: 10.1177/160940690600500304
- Breen, G.M., & Matusitz, J. (2009). Inoculation theory: a theoretical and practical framework for conferring resistance to pack journalism tendencies. *Editor & Publisher*, 127(44), 18-20. Geraadpleegd op <http://www.globalmediajournal.com/>
- Bulck, H. van den., Simons, N., & Gorp, B. van. (2008). Let's drink and be merry: the framing of alcohol in the prime-time American youth series 'The OC'. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 69(6), 933-940. DOI: 10.15288/jsad.2008.69.933
- Cappella, J.N., & Jamieson, K.H. (1997). *Spiral of cynicism: The press and the public good*. New York: Oxford University Press
- Cavanagh, S. (1997). Content analysis: concepts, methods and applications. *Nurse Researcher*, 4(3), 5-13. DOI: 10.7748/nr1997.04.4.3.5.c5869
- Chinn, P.L., & Kramer, M.K. (1999). *Theory and Nursing a Systematic Approach*. St. Louis: Mosby Year Book
- Christensen, C. (2005). Pocketbooks or prayer beads? U.S./U.K. newspaper coverage of the 2002 Turkish elections. *The International Journal of Press/Politics*, 10(1), 109-128. DOI: 10.1177/1081180X05275315

- Cole, F.L. (1988). Content analysis: process and application. *Clinical Nurse Specialist* 2(1), 53–57. DOI: 10.1097/00002800-198800210-00025
- Dahinden, U., Koch, C., Wyss, V., & Keel, G. (2011). Representation of Islam and Christianity in the Swiss Media. *Journal of Empirical Theology*, 24(2), 197-208. DOI: 10.1163/157092511X603983
- D’Haenens, L., & Bink, S. (2006). Islam in de Nederlandse media: focus op het Algemeen Dagblad. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 34(4), 352-367. Geraadpleegd op <http://search.proquest.com/>
- Dongen, M. van. (2016, 27 september). Vrije val De Telegraaf zet door. *Volkskrant*. Geraadpleegd op <http://www.volkskrant.nl/economie/vrije-val-de-telegraaf-zet-door~a4384874/>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x
- Entman, R.M. (1989). *Democracy without Citizens: Media and the Decay of American Politics*. New York: Oxford University Press
- Entman, R.M. (1991). Framing U.S. coverage of international news: contrasts in narratives of the KAL and Iran Air incidents. *Journal of Communication* 41(4), 6-27. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1991.tb02328.x
- Entman, R.M. (1993). Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x
- Farnsworth, S.J., & Lichter, S.R. (2013). An extended presidential honeymoon? Coverage of Barack Obama in the New York Times during 2009 and 2010. *Politics & Policy*, 41(3), 447-463. DOI: 10.1111/polp.12021
- Frank, R. (2003). These crowded circumstances: when pack journalists bash pack journalists. *Journalism*, 4(4), 441-458. DOI: 10.1177/14648849030044003
- Freedom House. (2014). *Democracy in crisis: corruption, media and power in Turkey*. Geraadpleegd op <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Turkey%20Report%20-%202013-14.pdf>
- Gamson, W.A. (1985). Goffman’s legacy to political sociology. *Theory and Society*, 14(5), 605-622. DOI: 10.1007/BF00160018
- Gamson, W.A. (1989). News as framing: comments on Graber. *American Behavioral Scientist*, 33(2), 157-161. DOI: 10.1177/0002764289033002006
- Gamson, W.A., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: a constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95(1), 1-37. DOI: 10.1086/229213
- Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching: Mass media in the making and unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. New York: Free Press

- Goffman, E. (1981). *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Gorp, B. van. (2007). The constructionist approach to framing: bringing culture back in. *Journal of Communication*, 57(1), 60-78. DOI: 10.1111/j.0021-9916.2007.00329.x
- Gorp, B. van. (2005). Where is the frame? Victims and intruders in the Belgian press coverage of the asylum issue. *European Journal of Communication*, 20(4), 485-508. DOI: 10.1177/0267323105058253
- Gorp, B. van., & Vercruysse, T. (2012). Frames and counter-frames giving meaning to dementia: a framing analysis of media content. *Social Science & Medicine*, 74(8), 1274-1281. DOI: 10.1016/j.socscimed.2011.12.045
- Graafland, K. (2016, 30 augustus). Turkije publiceert lijs van 'Gülen-aanhangers in Nederland'. *Algemeen Dagblad*. Geraadpleegd op <http://www.ad.nl/>
- Hartmann, P., & Husband, C. (1974). *Racism and the mass media*. London: Davis Poynter
- Heper, M., & Toktaş, Ş. (2003). Islam, modernity, and democracy in contemporary Turkey: The case of Recep Tayyip Erdoğan. *The Muslim World*, 93(2), 157-185. DOI: 10.1111/1478-1913.00019
- Hoof, A.M.J. van. (2000). *Kranten met karakter: Identiteit van kranten vanuit kwaliteitsperspectief*. Amsterdam: Thela Thesis
- Horsburgh, D. (2003). Evaluation of qualitative research. *Journal of Clinical Nursing*, 12(2), 307-312. DOI: 10.1046/j.1365-2702.2003.00683.x
- Iyengar, S. (1996). Framing responsibility for political issues. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 546(1), 59-70. DOI: 10.1177/0002716296546001006
- Iyengar, S. (1991). *Is anyone responsible? How television frames political issues*. Chicago: University Chicago Press
- Jacobs, K., & Spierings, N. (2015). De impact van digitale campagnemiddelen op de personalisering van politieke partijen in Nederland (2010-2014). *Res Publica*, 57(1), 57-77. Geraadpleegd op <http://hdl.handle.net/2066/140157>
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1984). Choices, values, and frames. *American Psychologist*, 39(4), 341-350. DOI: 10.1037/0003-066X.39.4.341
- Koenig, T., Mihelj, S., Downey, J., & Bek, M.G. (2006). Media framing of the issue of Turkish accession to the EU. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 19(2), 149-169. DOI: 10.1080/13511610600804240
- Krippendorff K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). London: Sage Publications
- Kumar, D. (2008). *Framing Islam: media constructions of the Middle East post-9/11*. Montreal: International Communication Association
- Kumar, D. (2010). Framing Islam: the resurgence of orientalism during the Bush II era. *Journal of*



- Communication Inquiry*, 34(3), 254-277. DOI: 10.1177/0196859910363174
- Kuymulu, M.B. (2013). Reclaiming the right to the city: reflections on the urban uprisings in Turkey. *City*, 17(3), 274-278. DOI: 10.1080/13604813.2013.815450
- Legendijk, J. (2016). *Erdoğan in een notendop*. Amsterdam: Uitgeverij Prometheus
- Law, K.Y. (2009). The portrayal of Chinese top party-state leaders in the American mainstream news media, 1978-2008. Thirty years of reform have not changed China yet? *China Report*, 45(1), 35-51. DOI: 10.1177/000944550904500104
- Levitsky, S., & Way, L. (2002). The rise of competitive authoritarianism. *Journal of Democracy*, 13(2), 51-65. DOI: 10.1353/jod.2002.0026
- Mahathir, M. (2003). *Terrorism and the Real Issues*. Kuala Lumpur: Pelanduk Publications
- Matthes, J. (2009). What's in a frame? A content analysis of media framing studies in the world's leading communication journals, 1990-2005. *Journal & Mass Communication Quarterly*, 86(2), 349-367. DOI: 10.1177/107769900908600206
- Moerman, T. (2017). *Dit willen Nederlandse politieke partijen met de euro en de Europese Unie*. Geraadpleegd op <https://www.businessinsider.nl/verkiezingen-2017-europa-europese-unie-euro/>
- Öniş, Z. (2013). Sharing power: Turkey's democratization challenge in the age of the AKP hegemony. *Insight Turkey*, 15(2), 103-122. Geraadpleegd op <https://papers.ssrn.com/>
- Pan, Z., & Kosicki, G.M. (1993). Framing analysis: an approach to news discourse. *Political Communication*, 10(1), 55-75. DOI: 10.1080/10584609.1993.9962963
- Patton M. Q. (1980). *Qualitative evaluation methods*. Beverly Hills, CA: Sage
- Plasser, F., & Ulram, P.A. (2003). Striking a responsive chord: Mass media and right-wing populism in Austria. In G. Mazzoleni, J. Steward & B. Horsfield (Eds.), *The media and neopopulism. A contemporary comparative analysis* (pp. 21-43). Westport: Praeger
- Poguntke, T., & Webb, P. (2005). *The Presidentialization of Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Powell, K.A. (2011). Framing Islam: an analysis of U.S. media coverage of terrorism since 9/11. *Communication Studies*, 62(1), 90-112. DOI: 10.1080/10510974.2011.533599
- Reese, S. D., Gandy, O. H., & Grant, A. E. (2001). *Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world*. Mahwah, NJ: Erlbaum
- Richardson, J.E. (2004). *(Mis)representing Islam: The racism and rhetoric of British broadsheet newspapers*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Ruigrok, N., & van Atteveldt, W. (2007). Global angling with a local angle: How U.S., British, and Dutch newspapers frame global and local terrorist attacks. *Press/Politics*, 12(1), 68-90. DOI: 10.1177/1081180X06297436
- Saeed, A. (2007). Media, racism and islamophobia: the representation of Islam and Muslims in the

- media. *Sociology Compass*, 1(2), 443-462. DOI: 10.1111/j.1751-9020.2007.00039.x
- Said, E.W. ( 1979 ). *Orientalism*. New York: Vintage Books
- Scheufele, D.A. (2000). Agenda-setting, priming, and framing revisited: another look at cognitive effects of political communication. *Mass Communication and Society*, 3(2-3), 297-316. DOI: 10.1207/S15327825MCS0323\_07
- Scheufele, D.A., & Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: the evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9-20. DOI: 10.1111/j.0021-9916.2007.00326.x
- Schreier, M. (2013). Qualitative content analysis. In U. Flick (Ed.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis* (pp. 173-188). London: SAGE
- Semetko, H.A., & Valkenburg, P.M. (2000). Framing European politics: a content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, 50(2), 93-109. DOI: 10.1111/j.1460-2466.2000.tb02843.x
- Shadid, W. (2005). Muslims and Islam in Western media. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33(4), 330-347. Geraadpleegd op <http://search.proquest.com/>
- Shah, D., Watts, M. D., Domke, D., & Fan, D. (2002). News framing and cueing of issue regimes. Explaining Clinton's public approval in spite of scandal. *Public Opinion Quarterly*, 66(3), 339–370. DOI: 10.1086/341396
- Shoemaker, P. J., & Reese S. D. (1996). *Mediating the message* (2nd ed.). New York: Longman.
- Sword, W. (1999) Accounting for presence of self: reflections on doing qualitative research. *Qualitative Health Research* 9(2), 270–278. DOI: 10.1177/104973299129121839
- Talukdar, I. (2015). Turkey: presidential elections, 2014. *Contemporary Review of the Middle East*, 2(4), 339-365. DOI: 10.1177/2347798915610979
- Tankard, J.W. (2001). The empirical approach to the study of media framing. In S.D. Reese, O.H. Gandy & A.E. Grant (Eds.), *Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world* (pp. 95-105). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum
- Taspinar, O. (2014). The end of the Turkish model. *Survival*, 56(2), 49-64. DOI: 10.1080/00396338.2014.901732
- Toprak, B. (2007). Islam and democracy in Turkey. *Turkish Studies*, 6(2), 167-186. DOI: 10.1080/14683840500119494
- Tuchman, G. (1978). *Making news: A study in the construction of reality*. New York: Free Press
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, 15(3), 398-405. DOI: 10.1111/nhs.12048

- Vreese, C.H. de. (2005). News framing: theory and typology. *Information Design Journal*, 13(1), 51-62.  
DOI: 10.1075/idjdd.13.1.06vre
- Vreese, C.H. de., Peter, J., & Semetko, H.A. (2010). Framing politics at the launch of the euro: a cross-national comparative study of frames in the news. *Political Communication*, 18(2), 107-122.  
DOI: 10.1080/105846001750322934
- Wilders, G. (2005). *Onafhankelijkheidsverklaring*. Geraadpleegd op  
<https://www.pvv.nl/index.php/component/content/article/30-publicaties/684-onafhankelijkheidsverklaring>
- Yavuz, M.H. (2003). *Islamic political identity in Turkey*. New York: Oxford University Press
- Yesilada, B., & Rubin, B. (2013). *Islamization of Turkey under the AKP rule*. New York: Taylor & Francis
- Yusof, S.H., Hassan, F., Hassan, M.S., & Osman, M.N. (2013). The framing of international media on Islam and terrorism. *European Scientific Journal*, 9(8), 104-121. Geraadpleegd op  
<http://eujournal.org/>
- Zoonen, L. van., & Holtz-Bacha, C. (2000). Personalisation in Dutch and German politics: the case of talk show. *Javnost – The Public*, 7(2), 45-56. DOI: 10.1080/13183222.2000.11008743

## Bijlage A: Overzicht artikelen

### Volkskrant

|                   |                                                          |
|-------------------|----------------------------------------------------------|
| 15 augustus 2001  | Gematigde Turkse islamisten stichten de 'schone' partij  |
| 16 augustus 2001  | Moderne, populaire islamist die Voltaire heeft gezien    |
| 4 november 2002   | Turken gissen naar Erdogans 'islamisme'                  |
| 4 november 2002   | Ruime meerderheid Turkse islamisten                      |
| 4 november 2002   | Kiezer rekent af met incompetente elite                  |
| 5 november 2002   | Turkse onvrede                                           |
| 5 november 2002   | EU wacht daden nieuwe Turkse regering af                 |
| 5 november 2002   | Seculiere republiek loopt geen gevaar                    |
| 5 november 2002   | Verliezers likken hun wonden                             |
| 18 november 2002  | 'Westerse moslim' richt zijn beleid op Europa            |
| 30 november 2002  | Iedereen wint bij een Turks EU-lidmaatschap; Uitbreiding |
| 28 december 2002  | Parlement doet nieuwe poging om ban Erdogan te schrappen |
| 23 juli 2007      | Een echte overlevingskunstenaar                          |
| 23 juli 2007      | Erdogan met gemak naar winst in Turkije                  |
| 23 juli 2007      | Een duidelijk nee tegen de militairen                    |
| 24 juli 2007      | Turkse kiezers luisteren niet naar stem van leger        |
| 3 augustus 2007   | Gretige Gül zit Erdogan behoorlijk in de weg             |
| 10 augustus 2007  | Gematigd man zonder wortels in politieke islam           |
| 18 augustus 2007  | Erdogan kiest bewust voor harde confrontatie             |
| 23 augustus 2007  | 'Wie Gül niet steunt, kan verdwijnen'                    |
| 29 augustus 2007  | Ronde twee in gevecht om Turkije                         |
| 14 juni 2011      | Triomf voor Erdogan                                      |
| 14 juni 2011      | Erdogan verstevigt zijn macht                            |
| 18 juni 2011      | Keuze voor Turkije: brug of bolwerk                      |
| 30 juli 2011      | Hele Turkse legertop treedt af                           |
| 1 augustus 2011   | Macht Turkse generaals tanende                           |
| 11 augustus 2014  | Premier Erdogan wordt president                          |
| 23 augustus 2014  | Een boek voor...                                         |
| 22 september 2014 | Vluchtelingencrisis aan grens Turkije                    |
| 23 september 2014 | 'Turkije mist draagvlak voor acties tegen IS'            |
| 24 september 2014 | Poetin, Erdogan en IS zijn wel erg verschillend          |

|                  |                                                                         |
|------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| 16 juli 2016     | Een autocratische leider met foute vrienden die geen kritiek accepteert |
| 18 juli 2016     | Turkije na de coup                                                      |
| 18 juli 2016     | Stuntelende kolonels geven Erdogan munitie                              |
| 18 juli 2016     | Erdogans vroegere bondgenoot werd zijn huidige aartsvijand              |
| 19 juli 2016     | Staatsgreep                                                             |
| 23 juli 2016     | Erdogan gaat grondiger te werk dan putschisten                          |
| 17 augustus 2016 | Naïef Europa geeft Erdogan en IS vrij baan                              |
| 20 augustus 2016 | Erdogan                                                                 |
| 2 september 2016 | Erdogan en Poetin zetten Obama klem                                     |
| 3 september 2016 | Inmenging Turkije                                                       |

## Telegraaf

|                   |                                                   |
|-------------------|---------------------------------------------------|
| 4 november 2002   | Aardverschuiving bij Turkse verkiezingen          |
| 5 november 2002   | AKP belooft Turken snelle hervormingen            |
| 12 november 2002  | AKP ziet rol Turkije in de EU                     |
| 18 november 2002  | Abdullah Guel nieuwe premier van Turkije          |
| 19 november 2002  | Analyse – Turkije kopt aan deur EU                |
| 12 december 2002  | Erdogan verwacht van EU datum in 2003             |
| 14 december 2002  | Ankara akkoord met afspraak in 2004               |
| 22 juli 2007      | Koerden roeren zich                               |
| 27 juli 2007      | EU al te juichend over winst Erdogan              |
| 29 augustus 2007  | Gül alsnog president                              |
| 20 september 2007 | Rel om hoofddoekje                                |
| 14 juni 2011      | Turken vrezen islamisering na stembuszege Erdogan |
| 15 juni 2011      | Barroso de weg kwijt                              |
| 16 juni 2011      | Doodsbang voor wraak                              |
| 22 juni 2011      | Turkije klaar om in Syrië in te grijpen           |
| 24 juni 2011      | Supporter                                         |
| 2 augustus 2011   | Bijrol voor leger Turkije                         |
| 11 augustus 2014  | Erdogan in één keer president                     |
| 12 augustus 2014  | Beleggers bezorgd om overwinning Erdogan          |
| 13 augustus 2014  | Turkse premier Erdogan heeft Koerden nodig        |
| 14 augustus 2014  | ‘Hoe veilig is Nederland eigenlijk?’              |
| 16 augustus 2014  | Turkije blijft een jojo                           |

|                   |                                                 |
|-------------------|-------------------------------------------------|
| 28 augustus 2014  | Davutoglu: loyaal aan de baas                   |
| 27 september 2014 | De vijand van mijn vijand is mijn vriend        |
| 3 oktober 2014    | PKK dreigt Turkije over ISIS                    |
| 8 oktober 2014    | Raar                                            |
| 9 oktober 2014    | 'Desnoods met blote handen vechten'             |
| 16 juli 2016      | Turks leger pleegt coup                         |
| 19 juli 2016      | Emmers gif uit Ankara                           |
| 19 juli 2016      | Gele kaart voor Erdogan                         |
| 30 juli 2016      | De arm van Ankara reikt heel erg ver            |
| 3 augustus 2016   | Erdogan beschuldigt het westen van coup poging  |
| 5 augustus 2016   | Turkije wordt een veiligheidsrisico voor Europa |
| 9 augustus 2016   | Ongegeneerd in klaagmodus                       |
| 12 augustus 2016  | De jeremiade van president Erdogan              |
| 13 augustus 2016  | Middelvinger                                    |
| 4 september 2016  | Geen onderwijs als gevolg van Turkse coup       |

## Bijlage B: Codeboom

### Populariteit

- Populair algemeen
- Populair door burgermeesterschap
  - o Verbeteringen voorzieningen
  - o Verbeteringen economie
- Populair door populistische houding
- Succesvolle politicus
- Grootse overwinningen met AKP
- Brede steun na couppoging
  - o Van de bevolking
  - o Van tegenstanders
  - o Van Turken in het buitenland
  - o Van andere politieke leiders

### Machtsbelustheid

- Machtshebber op achtergrond
- Pad vrijmaken voor leiderschap
- Overnemen staatsinstellingen
- Mogelijke presidentschap
- Greep naar macht
- Autoritair
  - o Ontslaan tegenstanders
  - o Arresteren tegenstanders
  - o Zuiveringen na coup
  - o Mogelijk invoeren doodstraf

### Strategie

#### Bewust niet te islamitisch profileren

- o Seculieren niet tegen de borst stuiten
  - Kennis van seculiere norm
  - Kennis van het volk
- o Ware islamitische aard verbergen

- Dubbel spel spelen
- Intenties verbergen
- Argumenten niet baseren op geloof
- Niet ware gezicht tonen
- Strategisch naar de top werken
  - Voorzichtige aanpak
  - Bewust niet te snel naar voorgrond treden
- Misbruik situatie Syrië in eigen voordeel
  - Bewust niet ingrijpen
  - ISIS probleem laten oplossen

## Islamitische doelen

- Mogelijke intenties
  - Secularisme wegwerken
  - Scheiding staat en religie wegwerken
  - Islamitische staat
  - Islamiseren
  - Sharia invoeren
- Bevestiging van doelen
  - Hoofddoekverbod opheffen
- Doelen werkelijkheid
  - Islamisering
  - Seculiere instanties wegwerken
  - Turkije veranderen in islamitische staat